

Kultur og identitet blant kampsoldatene i Task Uniten

SVF-6900

Mastergradsoppgave i Konflikt, sikkerhet og flerkulturell forståelse

Morten Kilde

Institutt for arkeologi og sosialantropologi

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Universitetet i Tromsø

Våren 2012

Innhold

1. Bakgrunn	5
1.1 Erfaring	5
1.2 Motivasjon.....	6
1.3 Avgrensning.....	7
2. Metode.....	7
2.1 Problemstilling.....	7
2.2 Metodisk tilnærming.....	8
2.3 Etske aspekter	11
2.4 Feilkilder	12
3. Relevant forskning i en norsk kontekst	13
4. Antropologisk kultur og krigersk kultur.....	16
4.1 Samfunn og kultur	16
4.2 Mening og forståelse.....	18
5. Identitet.....	20
5.1 Sosial organisasjon	20
5.2 Sosial identitet.....	21
5.3 Institusjon, modernitet og identitet.....	23
5.4 Skyld, skam og ære.....	24
5.5 Kropp og kjønn	27
6. Kjedsomhet og vold	29
6.1 Kjedsomhet.....	29
6.2 Vold.....	32
7. Stridskontaktens mytologier	34
8. Krigerkultur.....	37
8.1 Faktisk fenomen	37
8.2 Moral og kampmoral.....	38
8.3 Fellesskap og resiprositet	39
9. Sammenfatning.....	41
10. Litteratur	44

1. Bakgrunn

1.1 Erfaring¹

Sommeren 2009 opererte Task Uniten (TU) til den norskledete Provincial Reconstruction Team (PRT) i provinsen Faryab nordvest i Afghanistan. Som et vel trent manøverkompani med tunge våpen var de den mest slagkraftige styrken som sjefen hadde til disposisjon.

I den første tiden av kontingenten var oppdragene av forholdsvis forutsigbar karakter. Hovedsakelig drev den patruljering av veiakser og sikring fra høydedrag mens kompanisjefen hadde møter med lokale eldste i forskjellige landsbyer. Kombinasjonen av langvarige oppdrag, stekende varme og tiltagende monotoni begynte å prege stemningen innad i avdelingen.

Etter halvannen måned skulle Task Uniten på oppdrag til distriktet Ghowrmach helt vest i provinsen. Ut fra den framskutte basen i området skulle de drive dagsoperasjoner på samme måte som de til da hadde vært vant til. Imidlertid var Ghowrmach kjent som et område av mye mer urolig karakter enn der hvor de tidligere hadde operert. De to siste årene hadde flere norske avdelinger vært i kamphandlinger der som en del av større, planlagte offensive operasjoner.

Oppdragene i Ghowrmach forløp likevel relativt rolig. Den spenningen som flere hadde følt ved starten av oppdraget, ble forholdsvis raskt avløst av velkjente sikringsoppdrag av rutinemessig karakter. Flere uttalte at det var misbruk av kampsoldater, trent for høyintensitets strid, å gjøre oppdrag som hvilken som helst støtteavdeling kunne ha utført. På ett av oppdragene nådde denne stemningen sitt klimaks og kom til uttrykk ved at flere vervede og offiserer sto på en høyde og ropte: "Dette kommer til å bli den kjedeligste kontingenten i ISAF's historie! Vi kommer aldri til å gå i kontakt!"

Ett døgn etterpå fikk imidlertid kompaniet sin ilddåp. Sammen med afghanske sikkerhetsstyrker havnet avdelingen i omfattende kamphandlinger nær en landsby som heter Tutak. De skjøt og ble beskyttet mer eller mindre sammenhengende i de fire timene

---

¹ Dette avsnittet om bakgrunnen er i stor grad hentet fra to tidligere semesteroppgaver, se Kilde 2010 og Kilde 2011. Siden disse tekstene ligger mye nærmere de omtalte hendelsene i tid, mener jeg at gjengivelsen av opplevelsene er mer troverdig når disse brukes, enn om jeg hadde nyformulert avsnittet med dette kun som utgangspunkt.

stridighetene varte. Likevel ble ingen egne skadd eller drept selv om det i mange tilfeller bare var tynne små centimeter som skilte triumf fra tragedie.

Selv jobbet jeg som feltprest i PRT'en. Foruten oppgaver som gudstjenester, stabsarbeid og samtaler, var en viktig del av jobben å kjenne soldatene og deres hverdag – både i leir og i felt. Tidligere under tjeneste i Norge har jeg vært med mange av soldatene på øvelser og oppdrag. På lignende måte arbeidet jeg også i Meymaneh. PRT-sjefen hadde også et uttalt ønske om at jeg skulle være med ut. Derfor var jeg også med på denne ukelange operasjonen nede i Ghowrmach, kontakten i Tutak inkludert.

1.2 Motivasjon

Tiden i Afghanistan utgjorde en betydelig del av min tjeneste som feltprest i Panserbataljonen i perioden fra 2007-2010. Tidligere har jeg også selv vært soldat i samme bataljon. I forkant av deployering² var jeg særlig opptatt av hva som motiverte soldater til innsats i internasjonale operasjoner og hva slags bakenforliggende faktorer dette skyldtes. Da jeg hadde foredrag eller undervisning for hele eller deler av PRT'en, vektla jeg særlig at motivasjonen for de fleste av oss, det være seg offiserer, vervede eller prester, som regel var ganske sammensatt og mangslungen. Motiverende faktorer kunne være både karriere, altruisme, penger, spenning eller ønske om å få livserfaring, militær erfaring eller det å havne i strid. De fleste ønsket å gjøre noe annerledes og å utføre i praksis det som de i kortere eller lengre tid hadde trent så mye på. I oppfølgende samtaler rundt denne problematikken, vektla jeg at det viktigste var at den enkelte soldat eller offiser turde å være ærlig om sin egen motivasjon, samt forsøkte å reflektere litt kritisk i forhold til egne drivkrefter.

Både før, under og etter vår deployering til Afghanistan oppsto derfor et behov for i større grad å forstå den kulturen som jeg selv var og hadde gjort meg til en del av. Som feltprest er man i stor grad avhengig av å ha innpass i de avdelingene man tjenestegjør i. For egen del synes jeg at dette ofte har gått greit, men i ettertid ser jeg at behovet for å ha innpass, tidvis kan ha gått på bekostning av muligheten til å være et konstruktivt korrektiv i forhold til de avdelinger jeg har tjenestegjort i.

---

² Fagterm for å forflytte en militær styrke til et operasjonsområde.

Parallelt med den perioden som jeg tjenestegjorde i Hæren, har det også vært en viss diskusjon rundt fenomenet krigerkultur i offentligheten. Noe av denne har vært i overkant sensasjonsdrevet, men i stor grad skyldes oppmerksomheten rundt denne debatten en fram til da manglende (faglig) refleksjon både innad i forsvaret og hos de politiske myndigheter.

Motivasjonen for denne oppgaven er derfor todelt. For det første ønsker jeg i større grad å forstå og å forklare de erfaringene jeg har gjort meg med den militære kulturen i felten både i Afghanistan og Norge. For det andre ønsker jeg å bidra til den offentlige, den akademiske og den militære debatten rundt kulturen i kampavdelinger.

1.3 Avgrensning

Task Uniten var en avdeling som besto av tre enheter: *stormtroppen* (24 soldater), *støttetroppen* (15 soldater) og et *skarpskytterlag* (6 soldater). I tillegg hadde avdelingen et *stabselement* (7 soldater) som støttet både sjefen og de andre troppene.

Soldatene i stormtroppen, skarpskytterlaget og staben kom i hovedsak fra ulike avdelinger i Panserbataljonen, mens støttetroppen som besto av stormingeniører, mineryddere og et hundelag og ble rekruttert fra andre avdelinger enn Panserbataljonen. Selv om støttetroppen bidro med spesialistfunksjoner tilknyttet rydding av veibomber og eksplosiver, utførte de som regel mange av de samme oppdragene som resten av Task Uniten.

Når jeg videre i denne oppgaven bruker betegnelsene "kampsoldatene" eller "soldatene i Task Uniten", så henspiller det primært på de soldatene som kom i fra Panserbataljonen og var en del av stormtroppen, skarpskytterlaget eller staben. At jeg ikke inkluderer soldatene fra støttetroppen i denne betegnelsen skal ikke tolkes som en underkjennelse av deres bidrag, men skyldes at min kjennskap til troppen er for liten til å kunne bruke dem som empirisk erfaringsmateriale for denne oppgaven.

2. Metode

2.1 Problemstilling

På bakgrunn av min erfaring og motivasjon ønsker jeg i denne oppgaven å utforske følgende:

Hva kjennetegner kultur og identitet blant kampsoldatene i Task Uniten?

For å besvare problemstillingen vil jeg først analysere ulike forståelser av kulturbegrepet og vise at antropologiske tilnærminger ofte handler om å søke etter *mening*.

Deretter forsøker jeg å gi et grunnriss av soldatenes identitet, særpreg og sosiale relasjoner. Et særlig fokus vil være på de sider ved miljøene som er annerledes enn dersom man sammenligner med generelle trekk i det norske samfunnet for øvrig.

Etter dette belyser jeg Task Uniten ut fra to vidt forskjellige innfallsvinkler: a) Kjedsomhet. På hvilken måte påvirker den avdelingens selvbilde? b) Vold. Hvordan forholder kampsoldatene seg til det å drepe? Mens kjedsomhet som et militært fenomen har blitt analysert i flere ulike sammenhenger, har det paradoksalt nok vært skrevet meget lite på norsk om militær maktbruk i lys av voldsbegrepet.

I forlengelsen av det tar jeg for meg hvordan kampsoldater forteller historiene om seg selv, hvordan avdelingen de er en del av skaper sine egne mytologier, narrativer og virkelighetsforståelser.

I kapitlene om relevant forskning og kulturforståelse viser jeg til begrepet "krigerkultur". Dette gjøres fordi noe av den mest relevante litteraturen i forhold til denne oppgaven tar utgangspunkt i det fenomenet. I selve analysen forsøker jeg derimot å tolke Task Uniten ut fra de erfaringene jeg selv gjorde da jeg var i Afghanistan. Først i det siste kapitlet drøfter jeg i hvilken grad kulturen i Task Uniten kan forstås som en krigerkultur.

2.2 Metodisk tilnærming

Empiri og metode henger nært sammen og valg av det ene påvirker det andre. Normalt vil valget av metode være det som bestemmer hva slags empiri man legger til grunn. I denne oppgaven og i dette faget er derimot refleksjon rundt egenopplevd empiri noe av hovedtanken bak studiet. Når jeg ønsker å utforske det som kjennetegner kultur og identitet blant soldater i en kampavdeling, har det utgangspunkt i de erfaringer som ble gjort under tjenesten i Afghanistan.

Da oppsettingsperioden (forberedelsesfasen) begynte et halvt år før utreise, var jeg stort sett på fornavn med alle i avdelingen. Jeg hadde hatt jevnlig undervisning i etikk med dem, vært med ut på øvelser og deltatt på enkelte sosiale sammenkomster, som f.eks

dimmesfester³. Høsten i forveien fulgte jeg også deler av avdelingen tett, da de trente stridsteknikk på troppsnivå i ett annet sted av landet. I løpet av den uken deltok jeg også som fotsoldat på et lag i flere av dagene. Dessuten hadde jeg en feltgudstjeneste sammen med avdelingen.

Da vi senere dro til Afghanistan, var Task Uniten bare en av flere avdelinger som til sammen utgjorde PRT'en. Siden jeg var prest for alle i kontingenten, ble det mindre tid til å følge opp Task Uniten enn hva det hadde vært tidligere. Da vi hadde vært ute i en drøy måned, ble jeg imidlertid med Task Uniten på en operasjon i Ghowrmach som skulle vare i en snau uke.

De fleste av dagene var jeg med avdelingen på oppdrag ut fra den framskutte basen. Under disse operasjonene vekslet jeg fra dag til dag med hvilken vogn jeg satt på. Noen ganger satt jeg på med en pansret Iveco, noen ganger i en pansret SISU, andre ganger bak på en åpen MB feltvogn. Det var mot slutten av denne uken at stridskontakten i Tutak, som ble beskrevet innledningsvis, fant sted. Etter denne hendelsen ønsket stormtroppssjefen at jeg skulle samtale med og følge opp soldatene i troppen utover natta. Noe jeg også gjorde.

Da jeg fulgte Task Uniten på denne operasjonen, var det uten bevissthet om at det seinere skulle utgjøre en del av det empiriske grunnlaget for en akademisk oppgave. Jeg gjorde derfor ingen feltnotater eller bevisst innsamling av gjenstander. Samtalene jeg hadde med soldater og befal var av både sosial og sjelesørgerisk karakter, men ut fra en antropologisk synsvinkel kan de alle defineres som uformelle, siden de ikke eksplisitt var dedikert til å samtale rundt etnografiske spørsmål.⁴

Min tid sammen med Task Uniten, enten det var i leir eller ute på oppdrag, kan derfor ikke betegnes som noe feltarbeid. Det betyr likevel ikke at mine erfaringer er uten empirisk verdi. Men dersom man sammenligner mine retrospektive observasjoner med det som kjennetegner deltakende observasjon, er det likevel en del avgjørende forskjeller. Den mest påfallende er det at analysen først blir påbegynt etter at observasjonene er avsluttet. En av styrkene til etnografisk metode er jo normalt det at observasjoner og analyse gjøres om

---

³ Når man avslutter sin tjeneste i forsvaret, kalles dette for dimmisjon eller dimming.

⁴ Se Spradley 1980: 123-124 for mer om forholdet mellom formelle og uformelle spørsmål.

hverandre, noe som igjen fører til at man underveis i forskningsprosjektet kan gjøre stadig mer målrettede observasjoner og stille mer spesifikke spørsmål.⁵

James Spradley beskriver følgende kjennetegn på det som skiller deltakende observasjon fra vanlig deltakelse⁶: a) Dobbel hensikt. Både delta og observere. b) Eksplisitt bevissthet. Mentalt forberedt på å observere. c) Vidvinklet observasjon. Legge merke til ting og hendelser utenfor den normale synsrekkevidden. d) Erfaring av innenfor/utenfor. Deltar både som subjekt og objekt. e) Selvbetraktende. Nødvendig for å bruke seg selv som et forskningsinstrument og f) Feltnotater. Beskriver fortløpende.

Min deltakelse på Task Unitens operasjon ligger et sted mellom ordinær deltakelse og deltakende observasjon. I forhold til min egen rolle som feltprest var jeg utelukkende en deltaker, men i forhold til avdelingen som helhet, hadde jeg også et utenfraperspektiv; jeg var ingen del av lagsstrukturen, jeg hadde ingen spesifikk rolle ved eventuelle kontakter, jeg var en prest på jobb i en militær avdeling.

I metodisk forstand hadde jeg ingen dobbel hensikt under mitt opphold i Afghanistan, men i lys av min stilling og ut fra min selvbetraktning kan det være at jeg hadde observasjonsrekkevidde som var bredere enn hva gjaldt for soldatene i den avdelingen jeg fulgte.

Som feltprest *deltok* jeg *fullstendig* i den jobben jeg utførte, men min tilstedeværelse sett i forhold til soldatenes oppdrag og arbeidsoppgaver vil jeg betegne som *moderat deltakende*.⁷ Vi kjørte i den samme vogna, spiste den samme maten og svettet under den samme sola. Likevel eksisterte det hele tiden en bevissthet om at min rolle var annerledes. Ved enkelte unntak var jeg også aktivt deltakende, f.eks ved å være sjåfør for en av stabsvognene under en lengre forflytning, men det utgjorde unntaket. Generelt så deltok jeg noe mer passivt i forhold til avdelingene enn hva jeg var vant med fra tjenesten hjemme i Norge. Dette skyldes hovedsakelig at oppdragene var skarpere og tillatelige feilmarginer var mindre. Min mer

---

⁵ Spradley 1980: 73-84, 100-112 og 122-129. Se også O'Reilly 2005: 37-38 og 205-208 som hevder at etnografisk metode fortøner seg som en spiralformet vekselvirkning mellom metode, observasjon og analyse.

⁶ Spradley 1980: 53-58

⁷ Spradley 1980: 58-62 skiller mellom følgende fem gradsforskjeller av tilstedeværelse: Ingen deltakelse, passiv deltakelse, moderat deltakelse, aktiv deltakelse og full deltakelse. O'Reilly 2005: 104-107 begrenser seg til fire nivåer av deltakende observasjon: Full deltakelse, deltaker som observatør, observatør som deltaker og full observasjon.

aktive deltakelse hjemmefra gjorde likevel at de fleste soldatene visste at jeg hadde en viss forståelse for hva det ville si å være soldat.

Oppsummert vil jeg betegne denne oppgavens metode som antropologisk refleksjon rundt egenopplevd empiri. Selv om utgangspunktet er deltakende observasjon og etnografisk metode så vil også oppgaven til en viss grad være intradisiplinær og trekke veksler på tilnærminger fra statsvitenskap, moralfilosofi (etikk), militær sosiologi og operativ psykologi.

2.3 Etiske aspekter⁸

Ved normale feltarbeid bør den studerende, i den grad det er mulig, alltid opplyse informantene om hva som er hensikten med egen tilstedeværelse. Det fortoner seg vanskelig ut fra denne oppgavens metode. Imidlertid har jeg tilstrebet å få så mange tilbakemeldinger på oppgaven som mulig fra soldatene i Task Uniten.

Ved hjelp av e-post, facebook og telefonsamtaler har jeg kommet i kontakt med samtlige av soldatene i avdelingen. Jeg har så gitt en beskrivelse av oppgavens tema og deretter spurt om de ønsker å lese gjennom oppgaven (på et sent stadium) og eventuelt gi kommentarer. Av de 38 forespurte soldatene sa 26 stk seg villig til å få oppgaven tilsendt og eventuelt gi kommentarer. Siden forespørselen handler om interesse for å gjennomlese en hel masteroppgave betrakter jeg dette som en relativ god respons. I tilknytning til det har jeg spurt og fått tilbakemeldinger fra utvalgte soldater på alle nivåer i avdelingen (troppsjef, NK tropp, lagfører, nestlagfører og vervet). Dessuten har Task Unitens sjef gått gjennom oppgaven og kommet med kommentarer. Han bidro med mange relevante innspill, men understreket samtidig at han ikke ville blande seg inn i de faglige analysene.

I forhold til risikovurdering bør det normalt medføre visse etiske eller operasjonelle betenkeligheter med å gjøre etnografisk forskning basert på observasjoner gjort i krigssituasjoner. Dette aspektet kan i denne oppgaven ikke tillegges like stor vekt siden empirien er hentet fra ordinær militær tjeneste. Vurderingen av risiko var noe som primært måtte veies opp mot min rolle som feltprest. Dersom den deltakende observasjonen skulle

---

⁸ Se O'Reilly 2005: 59-83 for en god gjennomgang av etiske aspekter ved etnografisk forskning.

vært utført av en sivil forsker, måtte hun eller han i enda større grad tatt i betraktning den risikoen som måtte påløpe soldatene rundt for å beskytte forskeren i en stridssituasjon.⁹

For øvrig blir det i oppgaven ikke røpet noe som går på tvers av presters taushetsplikt eller sikkerhetsbestemmelsene i Forsvaret.

2.4 Feilkilder

Å basere oppgaven på egne erfaringer byr på noen utfordringer i forhold til empiriens pålitelighet. I skrivende stund er det nærmere to-tre år siden jeg var i Afghanistan og det kan være at jeg ubevisst har fortegnet eller sideforskjøvet de inntrykkene som jeg i dag sitter igjen med. Dårlig hukommelse kan i så tilfelle være en feilkilde, men denne søkes korrigert ved hjelp av soldatenes kommentarer etter gjennomlesning av oppgaven.

En annen usikkerhetsfaktor er min egen grad av sosialisering i det militære systemet. Som prest har jeg ikke den samme utdanningsbakgrunnen som de fleste av mine militære kolleger. Det kan bety at mine referanserammer ikke alltid vil være på samme nivå med det som er den opplevde situasjonen for de andre. Ofte handler det ikke bare om å forstå et utsagn, en handling eller en situasjon, men at det er nødvendig å tilegne seg en hel *livsverden* – for å mestre eller å forstå sammenhenger fullt ut.¹⁰ Dette berører også det som kalles for oversettelsesproblemet i antropologisk litteratur, som handler om hvordan (eller om) det er mulig å beskrive en kulturs særpreg ved hjelp akademiske og antropologiske begreper.¹¹

Sett fra et mer etnografisk perspektiv er det grunn til å tro at utfordringen heller er den motsatte. Å gjøre observasjoner i en kultur man allerede har god kjennskap til, gjør det vanskeligere å oppdage de sosiale strukturene i tilværelsen som man normalt tar for gitt.¹² Dette kompliseres ytterligere av at det er en lengre periode mellom selve observasjonene og analysen av dem.

---

⁹ Se O'Reilly 2005: 68 for flere refleksjoner rundt dette.

¹⁰ Eriksen 1996: 51-54

¹¹ Eriksen 2007: 43-45, Eriksen 2003: 40-43

¹² Spradley 1980: 61-62: "The more you know about a situation as an ordinary participant, the more difficult it is to study it as an ethnographer. (...) The less familiar you are with a social situation, the more you are able to see the tacit cultural rules at work."

3. Relevant forskning i en norsk kontekst

De fleste akademiske bidrag om kultur i militære organisasjoner tar utgangspunkt i den faglige retningen som kalles for *militær sosiologi*¹³. Spørsmålene som stilles innenfor militær sosiologi handler ofte om hvordan forholdet mellom det sivile samfunn og den militære organisasjonen skal innordnes.¹⁴ Klassikerne innenfor fagretningen er henholdsvis **Samuel Huntington's "The Soldier and the State"**¹⁵ og **Moriss Janowitz' "The Professional Soldier"**¹⁶.

Huntington hevder i sin bok at militære styrker må dyrke sin egenart og som organisasjon være atskilt fra det øvrige politiske samfunn. Kun slik kan man oppnå en tilstrekkelig grad av profesjonalitet og være et lojalt politisk instrument som utfører de operasjoner som myndighetene beordrer dem til. Hva den enkelte soldat måtte tenke om oppdragets karakter anses ikke som relevant og det er ikke opp til denne å ha noen offentlig mening om det. Janowitz derimot hevder at forsvaret i større grad må en forankring i det sivile samfunnet. Til tross for den militære profesjonens særegenhet, mener han at det er avgjørende for organisasjonens legitimitet at den deler de verdier den er satt til å forsvare.¹⁷

Grovt forenklet kan vi si at Janowitz' synspunkter sammenfaller med den politiske konsensusen bak det tradisjonelle norske vernepliktsforsvaret, mens Huntington gir akademisk ryggdekning til den profesjonaliseringen som har forekommet i det norske forsvaret de siste 15-20 år. Utviklingen av en krigerkultur framstår i så måte som den praktiske konsekvensen av et slikt syn. Tidligere forsvarssjef Sverre Diesen er den som i sterkeste grad har argumentert for nødvendigheten av en krigerkultur og hans oppfatninger framstår som sterkt inspirert av Huntington¹⁸.

På norsk utkom boken **"Krigerkultur i en fredsnasjon"** i 2009¹⁹. Utgivelsen er blitt til i miljøet rundt Forsvarets høgskole og er det grundigste norske bidrag på å sette begrepet krigerkultur på dagsorden i faglig forstand. Boken har et militærsosiologisk utgangspunkt og

---

¹³ På hjemmesidene til Institutt for Forsvarsstudier har forsker Elin Gustavsen nylig utarbeidet en oversikt over norsk militærsosiologiske bidrag fra 1961 og fram til i dag.

¹⁴ Se Maaø 2010 og hans gode innføring i sivilmilitære relasjoner som fagfelt.

¹⁵ Huntington 1957

¹⁶ Janowitz 1960

¹⁷ Se Høiback 2009:277-307 for en grov presentasjon av ulike militærsosiologiske tilnærminger.

¹⁸ Se Diesen 2008

¹⁹ Edström, Lunde og Matlary (2009)

dens bakteppe er den dissonansen som har oppstått i kjølvannet av den kalde krigen, der forsvaret ikke lenger bare er en institusjon som skal forhindre invasjon, men som i stadig økende grad blir utrustet for å kunne bidra med militær innsats i ulike konfliktområder i verden²⁰.

Forfatterne hevder at oppkomsten av en krigerkultur i avdelingene i betydelig grad skyldes de endrede krav som har oppstått i felten. Et økende antall stridskontakter (i Afghanistan) gjør at det kreves en annen motivasjon og sterkere samhold enn hva som tidligere var nødvendig. Utfordringen med dette er imidlertid at det tilsynelatende står i kontrast til de verdier som det norske samfunnet for øvrig bygger på. Offentligheten vier ikke bare stor oppmerksomhet til døde norske soldater, den er også skeptisk dersom det drepes for mange fiender.

Til tross for mange innsiktsfulle bidrag, er bokens største svakhet at den i liten grad bygger på empiri fra avdelinger eller på erfaringer fra forfatterne. Derfor blir også analysene overflatiske i den forstand at de primært tar utgangspunkt i krigerkulturen slik den framstår som fenomen i samfunnet og i media. Etter min mening gjør bokens bidrag få forsøk på å forstå den sosiale dynamikken innad i kampavdelingene og ender for fort opp med en standardisert årsaksforklaring hvor det meste relateres til endrede krav i felt.

Foruten "Krigerkultur i en fredsnasjon" har de mest interessante bidragene kommet fra innleverte masteroppgaver i militære studier på Forsvarets Høgskole. Den mest relevante er "**På sporet av en norsk krigerkultur**" av **Ole Marius Brunborg**²¹ Brunborg analyserer i sin oppgave den militære kulturen rundt henholdsvis 1900-tallet og 2000-tallet slik den framstår både på et *overordnet politisk-ideologisk nivå* og på et mer *underordnet praktisk-funksjonelt nivå*. Ved starten av 1900-tallet hevder han at samfunnet og kulturen var gjennomsyret av en nasjonalisme som ga seg utslag i tenkemåter preget av sosialdarwinisme, krigsteologi og

---

²⁰ Bidraget til Torunn Laugen Haaland sammenfatter de ulike profesjonsidentitetene etter den kalde krigen i tre idealtyper: kriger, hjemlandsforsvarer og statsansatt tjenestemann. Dette baserer hun på funn i sin egen doktoravhandling fra 2008: *Small Forces with a Global Outreach. Role perceptions in the Norwegian Armed Forces after the Cold War*. UiO.

²¹ Brunborg 2008. Andre relevante militærsosiologiske masteroppgaver er: Johansen, Rino Bandlitz Johansen 2007: *Fra idealisme og plikt til rettigheter og leiesoldat. En kvantitativ kartlegging av forekomst og variasjon av yrkesforståelsen ved Kystjegerkommandoen*. FHS. Forsjord, Kjell Rune 2009: *Implementering av en profesjonskultur. En kvalitativ studie av profesjonskultur og profesjonsfelleskap i Telemark Bataljon*. FHS. Jevnlig sitert blir også Johannessen, Bjørn-Henrik 2007: *På stedet hvil? En sosiologisk analyse av motivasjoner for verving i Telemark Bataljon*. UiT.

bellicisme²². Hundre år seinere er den overordnede kulturen i samfunnet preget av kristen-humanistiske verdier og menneskerettigheter. Til tross for dette, hevder Brunborg, er den militære kulturen på underordnet nivå, en såkalt krigerkultur, forblitt nokså uforandret. Dette skyldes at soldatene i større grad preges av de funksjonelle utfordringene på slagmarken enn av den politisk-ideologiske utviklingen i samfunnet.

Brunborgs oppgave er foreløpig det største enkeltarbeidet som er skrevet om krigerkultur i Norge og ikke overraskende blir den flittig sitert i "Krigerkultur i en fredsnasjon". Oppgavens grunnleggende idé om å sammenligne krigerkulturer den gang og nå, framstår som både god og djerv, men konklusjonene hans virker noe overdrevne. Heller ikke vår tids soldater handler upåvirket av samfunnets generelle utvikling. Dessuten virker hans samtidskulturelle analyse å være for lemfeldig og lite faglig fundert²³.

Ut i fra et sosialantropologisk ståsted er **Ole Magnus Totland** sin masteroppgave "**Det operative fellesskapet**"²⁴ det mest interessante som er skrevet på norsk om kulturen i kampavdelingene. Oppgaven hans handler om kropp, kjønn og identitet blant soldater i Telemark Bataljon og er basert på deltakende observasjon i lengre tid.²⁵ Totland hevder at den betydningen som soldatene, bevisst eller ubevisst, tillegger kroppen, er med på å gjøre den til det fremste symbolet på det operative fellesskapet. På lignende vis kan den operative tjenesten forstås som en form for symbolsk praksis innenfor det samme fellesskapet.

Siden kampavdelingene nesten utelukkende består av menn, er det operative fellesskapet også å forstå som en kjønnnet praksis. Dette medfører at det primært er den maskuline bruken av kroppen som er formende og definerende for fellesskapet i avdelingene. Det maskuline, operative fellesskapet kan også omtales som et symbolsk fellesskap. Det innebærer at det fellesskapet som soldatene har seg i mellom er noe som eksisterer på siden av de mer formelle strukturene som avdelingene er bygd opp rundt. Operativitet og maskulinitet framstår som de fremste markørene for det uformelle fellesskapet.

---

²² Brunborg 2008: 31-39

²³ Se særlig kapittel 4 og 5 for dette.

²⁴ Totland 2009. Oppgaven er skrevet ved Universitetet i Oslo og er metodisk sett mer grundig enn mange av masteroppgavene i militære studier.

²⁵ Se Totland 2009: 19-32 og hans kapittel om feltarbeid som har vært til nytte for arbeidet med metode i denne oppgaven

Til tross for det solide feltarbeidet, er det grunn til å tro at den omfattende bruken av fagtermer hindrer oppgaven hans i å få den utbredelsen som den fortjener. Grundig kjennskap til sosialantropologiske grunnbegreper er nødvendig for å få *reelt* utbytte av lesningen.

Av utenlandsk litteratur er det særlig **"The Code of the Warrior"** av **Shannon E. French** som har hatt størst innflytelse i Norge ²⁶. French påstår at det finnes en rekke fellestrekk blant krigere gjennom historien og hevder videre at mennesker flest oppfatter en kriger som noe kvalitativt annerledes enn en morder. Til forskjell fra morderen kan krigeren kun drepe dersom han har et mandat fra den kulturen eller samfunnet som han utspringer fra. Det innebærer at en kriger kun kan gå til kamp på en bestemt måte, på bestemte tidspunkter og av bestemte grunner. En slik regulert oppførsel gir krigerne anerkjennelse blant de som står utenfor og bidrar til å bygge opp en eksklusiv profesjon. Når krigerkulturen appliseres på vår tid hevder hun videre at eksistensen av en slik kultur er det som kan hindre soldater fra å begå forbrytelser i de situasjoner hvor krigens lover ikke framstår som klare eller kommer til kort.²⁷

Boken til French er både grundig og interessant, men hun klarer ikke å begrunne godt nok hva som kjennetegner en kriger framfor en soldat. På lignende vis er det heller ikke sikkert at skjelningen mellom kriger og morder framstår som like klar for sivilister som French tilsynelatende gir inntrykk av.

4. Antropologisk kultur og krigersk kultur

4.1 Samfunn og kultur

Sosialantropologi kan defineres som det sammenlignende studiet av *kultur og samfunn* med utgangspunkt i lokalt liv. Der det handler om å undersøke variasjon og likheter, som kan forekomme både mellom og innad i kulturer. Forskjeller og fellestrekk kan f.eks handle om

---

²⁶ French 2003. Også "The Warrior Ethos" av Christopher Coker fra 2007 blir flittig sitert i norske bidrag, men etter min oppfatning er boken så ustrukturert og assosiativ i stilen at den mister fokus. I hovedsak deler han mange av synspunktene til French.

²⁷ Se særlig side 1-20 og 231-243.

kulturelle praksiser (organisering av samliv), begreper (aggresjon) eller kosmologiske sammenhenger (transcendente eller antropomorfe forestillinger om guddommen).²⁸

Med begrepet *samfunn* menes her en form for regelmessig organiseringen av tilværelsen.²⁹ Krigerkultur virker imidlertid i liten grad å handle om dette. Verken uttrykksmåter, handlinger eller symboler synes å være resultat av fastlagte prosesser. Det synes i større grad å handle om *kulturelle mønstre* som de ulike sidene av en kampsoldats hverdag er preget av.

Kultur kan forstås både som *kunst* (litteratur, film, musikk), *tradisjoner* (språk, religion, fortelling), *sosiale aktiviteter* (idrett, organisasjonsliv, sosialarbeid), *livsform* (mat, klær) eller som et *meningsfellesskap* (verdier, normer, identitet). Disse aspektene overlapper hverandre, men det er likevel den siste tilnærmingen som her virker å være mest relevant.³⁰ For å forstå forskjellige meningsfellesskap anlegger antropologien derfor normalt en deskriptiv, beskrivende og analyserende framgangsmåte. Å vurdere – eller evaluere – kulturelle uttrykk er noe som primært forbindes med tidligere tiders metoder.³¹ Man prater derfor om en metodologisk kulturel relativisme, som innebærer at enhver kultur skal forsøkes å bli forstått ut fra sitt eget ståsted og logikk.³²

Også denne oppgaven er preget av en deskriptiv tilnærming, der jeg forsøker å forstå og redegjøre for kulturen i Task Uniten slik jeg har observert den. Noen unntak vil likevel bli gjort. Dette gjelder primært i forbindelse med enkelte av de moralske aspektene. I utgangspunktet ønsker jeg å være forsiktig med å felle verdidommer over et fenomens karakter, men i de sammenhengene hvor krigerkulturen gis en eksplisitt normativ og moralsk begrunnelse, framstår det som mer overbevisende å gi en reell drøfting av argumentasjonen, enn kun å begrense seg til en klargjørende framstilling av synspunktene. Metodisk sett er det imidlertid lettere å argumentere for en slik drøfting siden dette studiet er erfaringsbasert og mer tverrfaglig enn hva sosialantropologien ofte kan være.

---

²⁸ Spradley 1980: 13, Eriksen 2003: 11-19, Eriksen 2007: 13-14, 24-25

²⁹ Eriksen 2007: 24-25

³⁰ Disse inndelingene baserer seg i hovedsak på Dahl 2001:55-57

³¹ For eksempel i vulgære utgaver av evolusjonismen, der man forutsatte at kulturer kunne vurderes ut i fra hva slags utviklingsnivå de befant seg på. I mer moderat utgaver av evolusjonisme handlet det om at samfunn og kulturer utviklet seg etter bestemte mønstre. Se Eriksen 2003: 19-21 og Eriksen 2007: 16-18

³² Se Spradley 1980: 13-15 og O'Reilly 2005: 7-18, som begge siterer Malinowskis klassiske frase: "...to grasp the native's point of view, his relation of life, his vision of his world..."

4.2 Mening og forståelse

I studiet av en kultur handler det om å analysere ulike former for menneskelige uttrykk: hva mennesker gjør, hva mennesker sier og hva mennesker lager. Mer presist kan disse erfaringene kategoriseres som oppførsel, talehandling og gjenstander.³³ Det som imidlertid skiller en analyse fra en ren beskrivelse er at man også forsøker å sette ord på hvilken rolle de forskjellige menneskelige uttrykkene synes å ha.³⁴ Å analysere er å søke etter mening.³⁵

Clifford Geertz låner begrepene "thin description" og "thick description" fra Gilbert Ryle for å anskueliggjøre forskjellen mellom beskrivelse og analyse.³⁶ Ryle forsøker å beskrive hvordan et blunk med øyet kan forstås på ulike nivåer. Som "thin description" kan det beskrives som en sammentrekning av øyelokkene. I forhold til "thick description" så handler det om den rollen eller meningen som blunkingen med øyet blir tillagt. Det kan forstås som et lurt smil, et hint, et konspiratorisk signal eller som en flørtende kontakt. Eller kanskje var det bare snakk om en tilfeldig sammentrekning av øyelokkene likevel?

Den meningen som vi oppfatter at kulturelle uttrykk har, er imidlertid sjelden en følge av oppførselen, talehandlingen eller symbolet i seg selv. Som oftest er det snakk om at rollen og meningen blir tillagt uttrykket i henhold til en sosial konvensjon, kontekst eller referanseramme. James Spradley sammenstiller tre faktorer som viser hvordan kulturelle oppfatninger dannes:³⁷ a) Mennesker handler på bakgrunn av hvilken mening det har for dem, b) Mening er noe som springer ut av sosial interaksjon med andre mennesker og c) Mening skapes og tolkes til slutt av den personen som står overfor det kulturelle uttrykket.

Kultur er derfor noe som skapes i samspillet mellom mennesker og den kan sies å ha et dynamisk framfor et statisk preg.³⁸ Både mellom og i kulturer er det forskjellige grader av fellestrekk og kontaktflater. Når mennesker eller kulturer så møtes, skapes det stadig på nytt nye kulturelle referanserammer, kontekstuelle faktorer og meningsfellesskap.

---

³³ Spradley 1980: 10-12

³⁴ Geertz 1973: 17

³⁵ Geertz 1973: 5: "I take culture...to be therefore not an experimental science in search of law, but an interpretive one in search of meaning." Spradley 1980: 5: "The essential core of ethnography is the concern with the meaning of actions and events to the people we seek to understand."

³⁶ Geertz 1973: 6-7

³⁷ Spradley 1980: 8-9. Framstillingen hans er imidlertid i stor grad hentet fra Herbert Blumer (1969): Symbolic Interactionism. Englewood Cliffs: Prentice-Hall

³⁸ Dahl 2001: 60-61

En definisjon av kultur bør etter min mening gjenspeile at det er noe som til stadighet formes på nytt. Thomas Hylland Eriksen definerer den slik:³⁹ "det omskiftelige meningsfellesskapet som gang på gang etableres og forandres når mennesker gjør noe sammen". Svakheten ved denne er imidlertid at den sier lite om kulturens innhold, som f.eks kan være oppførsel, ferdigheter, talehandlinger, væremåter eller oppfatninger.

En definisjon av krigerkultur bør derfor ta opp i seg det dynamiske i kulturbegrepet, det materielle innholdet i tjenesten og en definert selvbevissthet blant soldatene dersom den skal oppleves som relevant. Et forsøk på dette kan være: "Meningsfellesskapet i kampavdelinger som etableres og forandres når soldater og offiserer jobber og gjør noe sammen. Dette fellesskapet kan så komme til uttrykk gjennom bevisst bruk av kjerneverdier, uniformer, symboler, kamprop eller stridsteknikk.

Siden kulturbegrepet er relativt omfattende⁴⁰, møter bruken av det også jevnlig kritikk.⁴¹ Flere av disse innvendingene lar seg også overføre til bruken av krigerkultur som begrep. *En første innvending* handler om avgrensingsproblemet og spørsmålet om hvorvidt vi forholder oss til en eller flere krigerkulturer. I utgangpunktet gir begrepet, etter mine observasjoner, mest mening som betegnelse på den kulturen som kjennetegner enkelte av de konvensjonelle kampavdelingene. En slik tilnærming kan likevel bli for statisk, siden noe av kjennetegnet ved bruk av militære styrker i nyere tid, er at avdelinger ikke nødvendigvis opererer som helhet, men settes sammen av soldater og offiserer fra vidt forskjellige avdelinger, for dermed å utgjøre en felles operativ styrkeenhet. Slik sett kan krigerkulturbegrepet sies å være relevant for alle de soldatene som trener for eller sannsynligvis vil havne i stridssituasjoner, uavhengig om de tilhører konvensjonelle kampavdelinger eller ei.⁴²

En andre innvending handler om at begrepet krigerkultur kan bli for upresist og altomfattende. Dersom man snakker om symbolbruk og kamprop, kan det være mer presist

---

³⁹ Eriksen 2007: 24-25

⁴⁰ De fleste framstillinger av kulturbegrepet henviser som regel til Kluckhohn og Kroeber sine 162 forskjellige definisjoner av ordet "kultur". Se Kluckhohn, Clyde og Kroeber, Alfred (1952): *Culture: A critical review of Concepts and Definitions*. Cambridge: Harvard University Press.

⁴¹ Oversikt over noen av de klassiske innvendingene finnes hos Eriksen 2003: 34-40 og 89-91

⁴² Også innad i spesialavdelingene (Forsvarets Spesialkommando/Hærens Jegerkommando og Marinens Jegerkommando) finnes det trolig ulike former for krigerkulturer. Imidlertid kjenner jeg for lite til disse miljøene til at jeg kan bruke det som sammenligningsgrunnlag.

å bruke disse enkeltbegrepene enn mer vage samlebegrep. Derfor vil nødvendigheten av et krigerkulturbegrep trolig variere med den enkelte avdelings bevissthet i forhold til egen kultur og moral. *En tredje innvending* framstår i forlengelsen av dette og handler om at kulturen i militære konvensjonelle kampavdelinger i varierende grad framstår som helhetlige og integrerte. I forhold til rene militære ferdigheter og stridsteknikk kan det være stor grad av koherens i avdelingene, men bevisstheten rundt funksjonen og rollen til ulike krigerkulturelle uttrykk synes å være varierende og relativt sammensatt.

5. Identitet

5.1 Sosial organisasjon

Både samfunnet og kulturen har – mer eller mindre - et dynamisk preg og er noe som blir til i samspill mellom mennesker.⁴³ De er forutsetningen for og resultatet av *sosiale prosesser*. Det er noe som skjer, ikke bare noe som er. Berger og Luckmann setter treffende ord på dette, ved å parafasere fra Heraklit⁴⁴: En handling kan aldri gjøres om igjen, for da har handlingen allerede forandret (litt) på det systemet man er en del av.⁴⁵

Tradisjonelle antropologiske monografier handler ofte om et samfunn, en tematikk eller et system som lar seg avgrense relativt naturlig. I så måte er kulturen i Task Uniten et relativt oversiktlig område å utforske; den har et hierarkisk system, med definerte arbeidsoppgaver og klare kommandolinjer. Å gi en helhetlig beskrivelse og analyse, å kartlegge avdelingens *sosiale struktur* vil i seg selv kunne være et nyttig bidrag til den militære sosiologien (og antropologien) i Norge, men det er tvilsomt om det ville oppleves som interessant eller relevant, verken av leserne eller avdelingene selv.

Derfor er jeg primært interessert i de sidene ved Task Uniten som skiller seg ut og har et særpreg både i forhold til samfunnet og til andre avdelinger i forsvaret. Disse skjæringspunktene blir også betegnet som henholdsvis den indre og den ytre spenning⁴⁶. Det *sosiale feltet* er her det som framstår som særegent for kulturen i en kampavdeling.

---

⁴³ Dahl 2001: 60-61

⁴⁴ Heraklits devise om at man ikke kan dykke ned i den samme elven flere ganger.

⁴⁵ Eriksen 2007: 105

⁴⁶ Edström, Lunde og Matlary (2009): 181-195

For å forstå den sosiale dynamikken i avdelingen er det nødvendig å anlegge både individuelle og kollektive tilnærminger. I utgangspunktet kan man tenke at kollektive tilnæringsmåter, som varianter av struktur-funksjonalismen⁴⁷, vil være mer anvendelig på en organisasjon som forsvaret. Den sosiale strukturen i form av *institusjoner, normer og sanksjoner*⁴⁸ er jo relativt iøynefallende. Imidlertid kan det argumenteres for at mer individ- og aktørsentrerte tilnæringsmåter⁴⁹ er vel så relevante redskaper for å analysere kulturen i norske kampavdelinger. Det handler tross alt om relativt små miljøer og ofte er det toneangivende sjefer eller offiserer som har introdusert aspekter ved krigerkulturen overfor de øvrige i avdelingene.

5.2 Sosial identitet

I likhet med både samfunnet og kulturen, preges også soldatenes identiteter av de sosiale prosesser som et menneske inngår i.⁵⁰ De fleste kampsoldater kan derfor sies å ha sammensatte identiteter. Hvordan disse ulike nyansene av personligheten kommer til uttrykk, avhenger av hvilken sammenheng som individet befinner seg i. Disse ulike sammenhengene kaller Thomas Hylland Eriksen for identitetsfellesskap.⁵¹ Eksempler på dette kan være familie, kjønn, språk, hjemsted, nasjonalitet, etnisitet, alder, utdanning eller hobbyer. Tidligere kunne sammenhengen mellom disse fellesskapene best forstås som en serie med konsentriske sirkler, at de altså ligger utenpå hverandre rangert etter tradisjonell viktighet: familie først, slekt så, deretter hjemsted osv. I dagens samfunn blir imidlertid de ulike identitetene i mye større grad aktivert etter hva slags situasjoner som individet befinner seg i. Og siden det ofte ikke er en skarp avgrensning mellom situasjonene, kan vi betegne forholdet mellom disse som overlappende identitetsfellesskap.⁵²

---

⁴⁷ Forstått som at individer eller institusjoner fyller bestemte funksjoner og dermed bidrar til stabilitet og integrasjon i samfunnet som helhet. Retningens klassiske representant: Alfred Reginald Radcliffe-Brown (1881-1955)

⁴⁸ Kortfattede definisjoner: Sosiale institusjon – en struktur eller praksis som opprettholdes uavhengig av personene som er en del av den (Eriksen 2007: 50). Norm – eksplisitt eller implisitt regel for oppførsel (Eriksen 2007:110). Sanksjon – negative (eller positive) reaksjoner på normbrudd (Eriksen 2007: 60)

⁴⁹ Mest kjent i norsk sammenheng er nok Fredrik Barth (1928-), som betraktet integrasjon mer som et biprodukt av aktørers (både individuelle og kollektive) målrettede handlinger eller væremåter.

⁵⁰ Selvfølgelig handler ikke identitet bare om sosiale prosesser, men siden jeg her primært skriver om en kollektiv kultur, så vil det bli et sidespor å utfolde identitetsspørsmålet i en personlighetspsykologisk sammenheng.

⁵¹ Eriksen 1994: 98-103

⁵² Eriksen 1994: 102

De fremste fellesnevnerne for soldatene i Task Uniten er at de er menn, at de er unge (de fleste tidlig i 20-årene, noen i 30-årene) og at identiteten deres i større grad er knyttet til profesjonen enn andre grupper. Etter min mening har det sammenheng med at militært arbeid ofte a) er tidkrevende med mye øvelsesaktivitet og b) skjer i en lukket, uniformert ramme. Det er sjelden jeg har hørt noen si at de *jobber som* offiser eller soldat, det er heller noe man *er*. Task Uniten som en militær avdeling innehar mange av de trekkene som Erving Goffmann hevder at kjennetegner totale institusjoner⁵³; den var både et arbeids- og et oppholdssted, de fleste bor innenfor et avgrenset leirgjerde og i lengre perioder med mye aktivitet er avdelingen til dels atskilt fra mye av det øvrige (lokal)samfunnet.

Under internasjonale operasjoner (intops) blir dette ytterligere forsterket. Task Uniten var alltid på jobb og var hele tiden på en form for beredskap. Selv om det tidvis ble anledning til avslapning og rekreasjon, går alle i uniform til enhver tid. Imidlertid vil et trent øye se at en uniform er mer enn bare en uniform! Måten man bærer den på, om skjorta henger utenfor eller innenfor, om man bruker caps eller hvordan ganglag man har; også innenfor en relativt strikt, uniformert ramme finnes det tallrike muligheter for å signalisere sin identitet i henhold til ulike gruppers sosiale konvensjoner.

Foruten kjønn, alder og institusjonelt særpreg, er Task Unitens fremste fellesnevner at de alle har en stor interesse for soldatyrket. Å være soldat oppleves som meningsfullt. De trives med å utføre operasjoner, gjøre forberedelser, utføre vedlikehold eller kanskje aller mest: trene på stridsdriller. Stridsdriller innebærer å øve på handling ved fiendtlig beskytning. Det er også derfor de fleste i Task Uniten har meldt seg til utenlandstjeneste. For de som er yrkesoffiserer finnes det riktignok en formell beordringsplikt, men også disse deltar frivillig. Avgjørelsen om å delta i operasjoner utenlands tas ikke bare i forkant av deployeringen, men må dypest sett forstås som en konsekvens av selve yrkesvalget.

Hylland Eriksen definerer identitet som det man ser når man ser selv i speilet⁵⁴. Hva ser så en soldat i Task Uniten når han ser på seg i speilet? Eller når han ser på mange av de uttallige bildene som soldatene tar av hverandre og setter på trykk i kontingentbøker⁵⁵? Sannsynligvis finnes det like mange blikk som det finnes kampsoldater, men ofte vil han se en yngre,

---

⁵³ Goffman 1976

⁵⁴ Eriksen 1994: 34

⁵⁵ Kontingentbok: en slags kulørt minnebok i hardback der hvert lag har en side eller to til disposisjon for å oppsummere tjenestetiden i ord og bilder.

mannlig uniformert person som har vært i strid (i Tutak) og er både godt trent og utrustet for å bruke sine poserende våpen mot en fiende som er motparten under de operasjoner som han mer eller mindre har vervet seg frivillig til⁵⁶.

5.3 Institusjon, modernitet og identitet

Forsvaret som en (total) institusjon kan for enkelte unge mennesker også være et svar på mange av de utfordringene som sosiologen Antony Giddens hevder har oppstått i overgangen fra tradisjonelle til mer senmoderne identiteter⁵⁷. Slekt, klasse og oppvekst spiller som allerede nevnt ikke den samme dominerende rolle som før og det enkelte menneske må i større grad forme sin identitet gjennom egenskapte relasjoner. Imidlertid mener Jan Brøgger at en slik forvitring av institusjoner ikke er et tegn på forfall og at det ikke nødvendigvis medfører mer individualisme eller ensomhet⁵⁸. I stedet hevder han at en slik funksjonstapping av institusjonene heller bidrar til at nye sammenhenger og nye fellesskap oppstår. Det mest iøynefallende eksempelet på det, er den stadig sterkere vektleggingen av vennskapet.

I større grad enn Giddens, mener Jean-Francois Lyotard at de store metafortellingene har mistet sin troverdighet⁵⁹. Han mener at fragmenteringen av det moderne prosjektet er så sterk at det ikke lenger har en overbevisende forklaringskraft. Til forskjell fra i senmoderniteten, så handler det ikke bare om at soldaten eller mennesket i større grad må skape sine egne relasjoner. Et kjennetegn ved postmoderniteten er også at individ og samfunn selv må gi tilværelsen mening, den kan ikke lenger tas for gitt eller overtas fra andre. Soldatene i Task Uniten er ikke upåvirket av disse utviklingstrekkene. Og for den militære organisasjonen som helhet har de siste tiårs mangel på en ytre fiende og

---

⁵⁶ Kilde 2010: 4

⁵⁷ Olsen 2004: 3-4

⁵⁸ Olsen 2004: 9. I Olsens bruk av Giddens så kontrasteres det "senmoderne" overfor det "tradisjonelle". Det er imidlertid litt uklart om hvordan disse begrepene (særlig det "tradisjonelle") forholder seg til det "moderne". Slik jeg forstår det så betraktes det senmoderne som en mellomposisjon mellom det moderne og det postmoderne. Modernitetens vektlegging av troen på fornuft, sanser, frihet, framskritt, teknikk og vitenskaplig metode blir i det senmoderne balansert av fragmentering, unikhet og inderlighet. Disse trekkene er imidlertid ikke så sterke at de setter det moderne prosjektet helt ut av kraft og dermed representerer et brudd med den. For en grei sammenfatning av det moderne prosjektet, se Schaanning 2000: 9-14. Som det framgår av neste avsnitt, mener jeg imidlertid ikke at det "senmoderne" helt kan erstatte det "postmoderne".

⁵⁹ Se Schaanning 2000: 25-35 for en oversiktlig framstilling av Lyotard. Eksempler på metafortellinger kan for eksempel være troen på fornuft, framskritt og frigjøring. Med andre ord det som ofte utgjør de klassiske kjennetegnene på moderniteten. For øvrig er det nå over 30 år siden Lyotard skrev sin kjente bok "La Condition postmoderne" (1979).

nedbygging av invasjonforsvaret bidratt til kollektive identitetsutfordringer og et opplevd krav om at avdelingene må gjøre seg relevante og gripbare. Flere av disse utfordringene lar seg også gjenkjenne for kampsoldatene i avdelingen. De færreste av dem finner sin identitet eller motivasjon i den til enhver tid gjeldende sikkerhetspolitiske doktrine. Istedenfor blir det opp til den enkelte å skape mening og sin egen fortelling innenfor rammen av det nye innsatsforsvaret.

5.4 Skyld, skam og ære

I boka "On Killing" hevder Dave Grossman at soldaters største frykt i kampsituasjoner ikke er å måtte skyte selv eller å bli skutt, men å svikte sine lagkamerater og falle gjennom for krigens krav.⁶⁰ Dette baserer han på undersøkelser av amerikanske soldater under andre verdenskrig og av israelske styrker i etterkrigstiden. En slik beskrivelse av soldaters opplevelse av frykt mener jeg også er dekkende for de soldatene og offiserene som utgjorde Task Uniten. I kamphandlinger gjorde mange sitt ytterste for å engasjere fienden og å bekjempe mål. Rent unntaksvis fantes det imidlertid også beretninger om de som virket nølende i enkelte stridssituasjoner. Basert på iakttakelser av Task Uniten spesielt og manøveravdelinger generelt mener jeg likevel det er dekning for å hevde at kulturen i kampavdelinger er mer preget av frykt for skam og søken etter ære enn i andre militæravdelinger og i samfunnet for øvrig.

Skam defineres av Eduardo Archetti som "det å miste ære på den offentlige arena"⁶¹. En slik definisjon blir imidlertid for vag, siden den i for liten grad setter ord på hvordan skammen oppleves av det enkelte individ. Selv tenker jeg at skam er det blikket som et menneske frykter at andre ser på en med⁶² eller det synet som en soldat frykter at lagkameratene eller de andre i troppen har om en. Slik forstått så vil skammen alltid ha en tosidig natur: For det første er det ikke handlingen i seg selv som er skammelig, men skammen påføres som sanksjoner i henhold til sosiale konvensjoner.⁶³ For det andre så kan skammen ha sine røtter i både *hva de andre tenker* og *hva en tror de andre tenker*.

---

⁶⁰ Grossman 1995: 51-66

⁶¹ Archetti 1984: 56

⁶² Denne forståelsen er modifisering av en definisjon av Finn Skårderud. Se Skårderud 2001.

⁶³ Frønes 2001: 72

Ut fra et mer normativt perspektiv, kan skammen imidlertid framstå i både sunne og usunne framtoninger⁶⁴. Den usunne skammen er når andres påføring av skam virker urimelig. Dette gjelder særlig når handlinger som blir betraktet som skamfulle verken er til skade for personen selv eller andre. Den sunne skammen synes derimot ofte å være en beskyttende instans og en nødvendig forutsetning for menneskelig samkvem i de fleste relasjoner eller organisasjoner.

Archetti hevder at det blant nordmenn er en sterkere vektilegging av skyld, mens skamfølelsen er mer framtrædende i Latin-Amerika⁶⁵. På lignende vis har det i antropologiske monografier ofte blitt hevdet at landene rundt Middelhavet kjennetegnes av en sterk ære/skamkultur.⁶⁶ Slike betegnelser kan ha noe for seg, men de kan fort bli for grovkornete og unyanserte⁶⁷. Naturlig nok vil det være en viss geografisk variasjon, men fenomenene skyld og skam kan gjenkjennes i de fleste samfunn og kulturer, de vektlegges bare forskjellig.⁶⁸

Tidligere, i det norske samfunn, var skam ofte knyttet til det å ikke leve opp til det som ble forventet av familie, slekt og lokalsamfunn⁶⁹. Skammen oppsto når omgivelsene mente at man skilte seg for mye ut i forhold til hva ens nære omgivelser forventet av en. En slik forståelse av skam er imidlertid mindre utbredt i dag. Noe som har medført at skam også som språklig betegnelse ikke lenger har den samme gjenklangen som før. Psykiateren Finn Skårderud hevder derfor at skam i dag i like stor grad er knyttet opp mot det å ikke være autonom nok⁷⁰. Skammens område har forflyttet seg fra de tradisjonelle relasjoner til å bli knyttet opp mot selvbilde og identitet. Tidligere kunne man bli skamfull, ved å realisere seg for mye, i dag blir man det ved å realisere seg for lite.

---

⁶⁴ Se Wyller 2001. Selv om sosialantropologien er deskriptiv i sin tilnærming, kan akademikere ha normative interesser i temaet de utforsker. Et eksempel på dette er tallrike arbeider rundt forholdet mellom kjønn og skam. Både i Pierre Bourdieus bok "Maskulin dominans" og i Marit Melhuus sitt bidrag i Wyllers bok skinner dette meget tydelig i gjennom.

⁶⁵ Archetti 1984: 55-56

⁶⁶ Melhuus 2001: 142-144 og 154-157, Bourdieu 1966 og Bourdieu 2000: 13-62

⁶⁷ Melhuus 2001: 155 som skriver om den portugisiske forskeren Pina-Cabral som går i rette med tanken om landene rundt Middelhavet som en kulturell enhet.

⁶⁸ For å forklare den ulike utbredelsen av skyld og skam i vestlige kulturer, så trekkes det ofte idéhistoriske linjer tilbake de religiøst-kulturelle forskjellene mellom katolisismen og protestantismen. Skammen er mer utbredt i katolske kulturer, siden kirken der ofte har et sterkt institusjonelt preg og en utpreget kollektiv identitet. Skylden derimot har bedre feste i protestantismen, hvor frelsen avhenger av det enkelte menneskes forhold til Gud alene. Veldig enkelt sagt.

⁶⁹ Frønes 2001: 69

⁷⁰ Skårderud 2001: 48-50

Soldatene i Task Uniten kan derfor sies å måtte forholde seg til minst to former for skam. Den ene handler om frykten for å svikte sine kamerater i strid. Den andre handler om frykten for ikke å få realisert sine egne, personlige motivasjoner om å oppleve spenning, kamp og andre kulturer. I etterkant av den store stridskontakten i Tutak kom imidlertid også en tredje form for skam til kjenne: Skammen for ikke å ha fått muligheten til å være i strid. Dette gjaldt primært soldater som var med på operasjonen, men som av forskjellige årsaker ikke havnet i skuddlinjen. I euforien som oppsto etter at alle hadde kommet helskinnet gjennom operasjonen, var disse soldatene ikke like høylydte og gledesprudlende som sine kolleger. De var nødt til å lytte mer enn de fortalte.

Selv om avdelingens skamkultur virket disiplinerende, fantes det også eksempler på at man søkte å unngå flere kamphandlinger. Sett med mine øyne virket det da som om man foretrakk *skammen og livet framfor æren og risikoen*.

Innenfor sosialantropologien behandles skammen sjelden alene. Som oftest utgjør den sammen med ære et gjensidig meningskonstituerende begrepspar⁷¹. Mens ære handler om den anerkjennelse som en person tillegges av andre⁷², så handler skammen som nevnt om bortfall av ære og om det blikket man frykter at de andre ser på en med. For soldatene i Task Uniten kan man si at begrepsparet ære/skam fungerer som et atferdsregulerende fenomen på to forskjellige vis. Ære er noe man må kjempe for oppnå gjennom hardt og ekstraordinært arbeid, mens skammen unngås ved å ikke ha avvikende oppførsel eller innsats i forhold til hva som forventes blant sjefer og kamerater i tropen.

Selv om skamkulturen er sterkere i Task Uniten enn i det norske samfunnet for øvrig, så fortøner den seg likevel som moderat sammenlignet med andre lands militære organisasjoner. I en kjent undersøkelse gjort av den nederlandske antropologen Geert Hofstede, utforsket man "nasjonalkulturelle forskjeller" i henhold til fire variabler: maktavstand, individualisme/kollektivism, kjønnsroller og usikkerhetsvegring. Ikke overraskende så framsto kulturen i Norge som relativt liberal og antiautoritær⁷³. Basert på

---

⁷¹ Melhuus 2001:144-146 og 156. Som et eksempel på at ære og skam ikke alltid konstituerer hverandre, viser hun til Unni Wikan som hevder at skam også kan stå i opposisjon til andre begreper, f.eks det å være vakker. Selv om begrepsparet skam/ære er utbredt i mange kulturer, vil det alltid ha en partikulær karakter.

⁷² Bourdieu 2000:60-61 og Archetti 1984: 55

⁷³ Mæland 2005: 123-125. Imidlertid var det land i undersøkelsen som var mer individualistiske og mer komfortable med usikkerhet enn "den norske kulturen".

erfaringer med andre lands militærstyrker under halvåret i Faryab, kan det virke som den norske militærkulturen er mer individuell og mindre hierarkisk enn om man sammenligner med andre lands militærstyrker.⁷⁴ Dette kjennetegner også Task Uniten. Kombinasjonen av kollektivt ansvar og personlig initiativ ble fremhevet som dyder.

Skammens kollektive natur gjør at den hittil har fått en framtrædende plass, men også samvittigheten og skylden er nærværende fenomener hos de fleste soldater. Disse er imidlertid sjelden knyttet opp mot krigens legitimitet eller oppdragenes karakter, men mot frykt for å ha gjort feilaktige handlinger i stridens hete. Skyld handler om brudd på egne moralske forestillinger (samvittighet) og i samtale med enkelte av soldatene kom det fram at de i utvalgte situasjoner hadde vært i tvil om de hadde tatt de riktige avgjørelsene eller gjort det rette.

5.5 Kropp og kjønn

Soldatene og offiserene i Task Uniten var alle menn. Siden kultur oppstår i sosiale relasjoner og i spillet mellom mennesker, får avdelingskulturen dermed også et maskulint preg. Vi kan betegne organisasjonen som *gendered*, siden den både bygger på en overrepresentasjon (enerepresentasjon) av et kjønn og en delvis definert distinksjon mellom maskulinitet og feminitet⁷⁵. Enerepresentasjonen av menn bidrar til at miljøet blir betraktelig mer homogent enn om den også hadde hatt tjenestegjørende kvinner. Likeså var det ingen kjente homofile i avdelingen. Den heterofile, mannlige seksualiteten framstår derfor både som det dominerende og det definerende.

Hver av soldatene har identiteter som er sammensatte. I større eller mindre grad har de et statusreportoar, der de spiller ut sine ulike statuser avhengig av hvilke situasjoner de befinner seg i⁷⁶. Som medlemmer av Task Uniten ute i en internasjonal operasjon er det imidlertid deres rolle som soldat som er det definerende. Det toneangivende stikkordet for å betegne soldaters dyktighet er *operativitet*. Denne er en relativ egenskap som soldatene tilskriver og fraskriver hverandre i henhold til hva man mener kjennetegner en god soldat i

---

⁷⁴ Man samarbeidet i varierende grad med styrker fra bl.a. Latvia, USA, Afghanistan, Kroatia og Tyskland. For øvrig er Tor Arne Irgens sin artikkel om et møte med tyrkisk militærkultur et godt eksempel på hvor dyptgripende forskjellene kan være. Se Irgens 2007.

⁷⁵ Andreassen og Ingalls 2009: 265-266

⁷⁶ Eriksen 2007: 56-58

en aktuell stilling⁷⁷. Siden Task Uniten utelukkende består av menn, blir operativiteten også preget av ulike maskuline praksiser.

Foruten stridsteknikk, relevant kunnskap og innlærte ferdigheter knytter soldatene operativiteten opp mot utholdenhet, fysisk styrke, aggressivitet og vilje til å vinne. Dette var imidlertid mest typisk for fotsoldatene. For de som arbeidet som vognfører eller skytter på stormpanservogn kunne de typiske egenskapene være noe annerledes og de kunne framstå som mer sindige. Tilsynelatende blir vognpersonellens væremåte eller oppførsel preget av at det alltid er et tykt lag med panser mellom dem og fienden⁷⁸.

Forholdet mellom maskulinitet og operativitet i avdelingen framstår som en tautologi: For å være en operativ kampsoldat trenger man maskuline egenskaper og dersom kampsoldaten har typiske maskuline egenskaper så er han langt på vei å betrakte som operativ. De maskuline egenskapene (og dermed operativiteten) er noe som blir forstått som en naturlig konsekvens av mannens fysiske egenskaper. I avdelingen rådet det derfor en mild skepsis mot å ha eventuelle kvinnelige soldater i troppen. Oftest ble dette begrunnet biologisk med at kvinner flest ikke har de fysiske egenskapene som trenges for å være en god kriger eller for eventuelt å kunne bære en skadet medsoldat vekk fra stridens hete. Likevel virket det som de fleste ville synes det var greit, så lenge disse kvalifiserte seg for tjeneste ut fra de samme vilkårene som de andre, både fysisk og ferdighetsmessig. At disse vilkårene var identiske med den maskuline operativiteten ble sjelden problematisert. I praksis skilte de i liten grad mellom en biologisk og en sosial forståelse av kjønn⁷⁹. Den maskuline operativiteten framstår som norm for forventet oppførsel og det er dersom man faller i gjennom i forhold til denne at soldaten frykter hva de andre tenker om en og skammen oppstår.

Basert på antropologiske undersøkelser kan det hevdes at kvinners innflytelse i et samfunn avhenger av i hvilken grad hun bidrar økonomisk⁸⁰. En lignende dynamikk gjenfinnes også i

---

⁷⁷ Totland 2009: 40-41

⁷⁸ De som kjenner miljøene i en manøverbataljon, vet at kulturen i en stridsvognsavdeling (mer rolig) og en stormavdeling (mer høylydt) ofte kan være ganske forskjellige. I den grad kampavdelinger består av kvinnelig personell, så arbeider disse da oftest på vogn eller i administrative stillinger.

⁷⁹ Biologisk kjønn (engelsk:sex): at kvinner og menn i hovedsak er født med forskjellige kjønnsorgan. At det finnes visse, medfødte biologiske forskjeller. Sosialt kjønn (engelsk:gender): at forskjeller mellom kjønnene er sosialt konstruerte og oppstår i relasjon mellom mennesker. At kjønnene defineres i forhold til hverandre.

⁸⁰ Eriksen 2007: 155-156

Forsvaret. Basert på den militære organisasjonens kvinneandel og egne erfaringer kan det være rimelig å fremme følgende hypotese: Kvinners status og innflytelse avhenger av i hvilken grad de kan bidra som stridende i Forsvarets spisse ende.

Ole Magnus Totland hevder at det kvinnelige framstår som trussel ikke bare mot troppens stridsevne, men også mot samholdet og den sosiale tryggheten i troppen⁸¹. Hvorvidt soldatene i Task Uniten forstår feminitet som en *trussel* har jeg ikke dekning for å si, men jeg tror at enkelte av de sosiale praksisene ville blitt forandret. Det gjelder særlig den kroppslige intimiteten som oppstår over tid. Foruten å dele på mat, utstyr, rom og skyttergraver, så er det lavere terskel for å klemme, gi hverandre en klapp eller lekeslås enn det trolig er i de fleste andre organisasjoner. Denne formen for nærhet oppstår trolig siden troppen er relativt homogen og fordi de sosiale relasjonene framstår som avklarte. Dersom avdelingen hadde hatt større variasjon med tanke på kjønn og legning er det rimelig å anta at også de kroppslige omgangsformene ville vært noe annerledes.

En utfyllende nyanse i forhold til avdelingens maskulinitet og operativitet handler om soldatenes opplevelse av tillit og omsorg. Det mest iøynefallende er de mer hverdagslige aspekter som handler om samhold, kameratskap og å stole på hverandre. Enda viktigere var det likevel at tilliten og omsorgen fikk utslag under operasjoner og stridskontakter. Under operasjonen i Tutak var Task Unitens sjef den siste som trakk seg ut fra stridskontakten. Ved en annen anledning avslo han overfor sine overordnede å utføre enkelte påtenkte oppdrag, siden risikoen ble anslått å være for høy i forhold til operasjonens hensikt. Begge disse situasjonene bidro til at soldatene fikk en fornemmelse av at sjefen var til å stole på og evnet å omsette omsorgen i praksis også under operasjoner.

6. Kjedsomhet og vold

6.1 Kjedsomhet

Som kjent sto flere av soldatene i Task Uniten og ropte ut sin kjedsomhet på en av høydene sør for Ghowrmach. Det var ikke første gang de ropte ut sin frustrasjon, men kanskje var det der den nådde sitt klimaks. På operasjonene fram til da hadde flere gitt uttrykk for at

---

⁸¹ Totland 2007: 77 Han baserer seg på et lengre feltarbeid i en av avdelingene i Telemark Bataljon

tilværelsen begynte å bli monoton og forutsigbar. Dessuten oppsto en tiltakende rastløshet de gangene da de måtte være i leir lengre enn forespeilet.

Kjedsomheten var imidlertid ikke noe nytt fenomen for soldatene i Task Uniten. Som soldater med vernepliktsåret ferskt i minne har de alle opplevd dager eller perioder hvor det har skjedd lite. Som regel har den klassiske motstrategien da vært å møte kjedsomheten med en form for aktivisering. Sette troppene i sving med vedlikehold eller fysisk aktivitet, selv om det ikke har noen stor planmessig nytteverdi.

Utbredelsen av kjedsomhet i militær sammenheng kan være et resultat av at organisasjonen er tungrodd, lite effektiv og med mye dødtid. Imidlertid kan fenomenet ha sammenheng med det som er forsvarets hovedhensikt: å utføre operasjoner. For en manøveravdeling som Task Uniten, ligger det i dens natur å være på offensiven og tilrane seg initiativ, men også denne må forholde seg til de naturfysiske vilkår, trusselsituasjonen og den politisk-militære strategien. Dette medfører at det ofte ikke er opp til den enkelte soldat eller avdeling hvordan hverdagen blir utformet. Dessuten har de fleste operasjoner først og fremst et preventivt sikte, der man gjennom militært nærvær ønsker å forebygge potensielt eskalerende situasjoner. Et slikt preventivt nærvær medfører mange rutinepregete patruljer og det som kan oppleves som en passiv tjeneste.

Soldatene som kjedet seg på høydene i Ghormach, mente at deres kapasiteter som kampavdeling ble misbrukt ved bare å utføre støtte- og sikringsoppdrag. Slik jeg forsto dem, så var dette en misnøye som oppsto i forhold til hva slags hva slags oppdrag de hadde forventet og ønsket seg, mer enn en frustrasjon over at de øyensynlig ikke fikk bidratt tilstrekkelig til landets sikkerhet. Flere ganger ble det referert til sist gang bataljonen hadde hatt en avdeling i Afghanistan. Denne opplevde aldri å komme i kamphandlinger og flere i Task Uniten uttalte en frykt for at deres egen kontingent skulle bli like kjedelig. En slik frykt er neppe unik. I følge Bård Mæland er det vanlig for militære avdelinger å tro at det skjer mer i alle andre operasjoner og avdelinger enn der hvor de selv er⁸².

Clifford Geertz hevder at antropologi handler om å forstå. En ytre beskrivelse er ikke nok (thin description), men det handler om å søke den meningen som ligger i oppførselen,

---

⁸² Mæland og Brunstad 2009: 91

handlingen eller utsagnet (thick description)⁸³. I følge filosofen Lars Fr. H. Svendsen så handler kjedsomhet nettopp om når mening verken finnes, søkes eller gjenkjennes. Han hevder at kjedsomhet primært er et modernitetsfenomen⁸⁴, siden det kjennetegnes av at individet i større grad selv må skape mening i tilværelsen⁸⁵.

For enkelte av soldatene begynte operasjonene å gi liten mening, siden sannsynligheten for å havne i stridskontakt begynte å svinne hen. Modernitetenes⁸⁶ mangel på kollektiv mening gir seg utslag for soldatene ved at de overordnede fortellingene om alliansesikkerhet, terrorbekjempelse og nasjonsbygging ikke framstår som tilstrekkelige motivasjonsgrunner. Tilbake står da de personlige ambisjoner som spenning, opplevelse, samhold og profesjonsstolthet. Dersom utenlandstjenesten ikke klarer å stimulere en eller flere av disse faktorene tilstrekkelig, kan soldatene oppleve fravær av individuell mening og økende grad av frustrasjon og kjedsomhet.

Sosiologen Martin Doehlemann har forsøkt å sammenfatte kjedsomheten som fenomen i en typologi med fire aspekter⁸⁷: a) den situasjonsbestemte kjedsomheten. Når noe uventet fører til forsinkelse. b) metthetskjedsomheten. Når en over lengre tid får for mye av det samme. c) den eksistensielle kjedsomheten. Når livet går på tomgang og gir lite mening og d) den kreative kjedsomheten. Når man tvinges til å gjøre noe nytt.

Selv om Doehlemanns typologi ikke legger opp til en gradvis bevegelse fra situasjonsbestemt til eksistensiell kjedsomhet, så er det min erfaring at det er slik den ofte utvikler seg innenfor en militær kontekst. Soldatene i Task Uniten fikk imidlertid aldri kjenne på den eksistensielle kjedsomheten⁸⁸. Til det var kontingenten for kort og stridskontaktene for mange (14 stk).

---

⁸³ Geertz 1973: 5-7

⁸⁴ Rent etymologisk påpeker han at det trolig ikke er tilfeldig at kjedsomhet som begrep (henholdsvis "boredom" på engelsk og "Langweile" på tysk) først oppstår ved modernismens begynnelse midt på 1700-tallet.

⁸⁵ Svendsen 2005: 21-34 og 154-158, samt det nyskrevne etterordet fra 162-166. Se også Mæland og Brunstad 2009: 69-73

⁸⁶ Jeg mener her at mangelen på kollektiv identitet er noe som i økende grad kjennetegner både moderniteten, senmoderniteten og postmoderniteten.

⁸⁷ Mæland og Brunstad 2009: 66-68 og Svendsen 2005:42. Alternative typologiframstillinger finnes bl.a. annet hos forfatterne Milan Kundera (passiv, aktiv og opprørsk kjedsomhet) og Gustave Flaubert (vanlig/situativ og moderne/eksistensiell kjedsomhet). Se Svendsen 2005: 41-45. En mer komplisert typologi er Orrin E. Klapp sin todimensjonale modell som kategoriserer kjedsomheten langs de kryssende aksene meaning/entropy og redundancy og variety. Denne er imidlertid litt for omfattende til at den kan legges til grunn for analysen her. Se Mæland og Brunstad 2009: 69-75

⁸⁸ Et eksempel på hvordan den eksistensielle kjedsomheten kan utspille seg, er filmen Jarhead fra 2005 som handler om soldater under Golfkrigen i 1991 og deres opplevelse av tomhet og meningsløshet.

Likevel skjedde det såpass lite den første halvannen måneden, sammenlignet med forventningene, at flere begynte å bli frustrerte. Det var ikke bare i enkelte situasjoner de kjedet seg. De begynte å ane et mønster, det begynte å virke litt meningsløst. Etter at stridskontaktene hadde begynt å tilta, uttrykte imidlertid flere at kjedsomheten hadde gått fra å være fiende til å bli venn. De hadde fått sin del av krigen og nå handlet det om å komme trygt hjem⁸⁹. Lite ble betraktet bedre enn oppdrag som forløp uten dramatikk.

For mange av soldatene ble kjedsomheten et spørsmål om identitet. Til tross for at de var vant med den fra tjenesten hjemme i Norge, tror jeg ikke det var selve kjedsomheten som utgjorde den verste frykten, men det at den skulle bli det betegnende hovedinntrykket fra deres tid i krigen. De ville ikke være kampavdelingen som aldri havnet i kamp eller soldaten som aldri fikk løsnet et skudd.

6.2 Vold

Utøvelse av vold er en handling som impliserer tre parter: utøver, offer og vitne⁹⁰. Den umiddelbare virkningen av vold er å svekke offerets makt, men veldig ofte er det nødvendig med en tredjepart, en gruppe, en kultur eller et samfunn for at handlingen skal få mening⁹¹. En slik tilnærming synes relevant både for soldatene i Task Uniten og andre norske avdelinger.

For mange av soldatene i Task Uniten var spenning og ønske om stridskontakt noen av motivasjonene for å reise til Afghanistan. Dette innebar å havne i situasjoner hvor man både måtte skyte og selv å bli skutt på. Hvor man måtte være inneforstått med både å drepe og å kunne bli drept. Begge faktorene blir betraktet som nødvendige for å kunne si at man har vært i kamp. Dersom man blir skutt på, men ikke får skyte tilbake, mister man sjansen til å utvise mot. Dersom man bare skyter selv, men ikke får ild mot seg, kan man ikke si at man har vært i fare.

Et av de mer følelsesladete aspektene er i hvilken grad det å drepe er en del av kampsoldaters motivasjon. Dersom man tar utgangspunkt i at soldatene trives med å utføre

---

⁸⁹ Dette forhindret likevel ikke at flere av soldatene har vervet seg til fortsatt utenlandstjeneste. Enkelte av dem har vært i Afghanistan både to og tre ganger siden denne Task Uniten var ute.

⁹⁰ Krohn-Hansen 1993: 54-58.

⁹¹ Schröder og Schmidt 2001: 5-6: "Violence without an audience will still leave people dead, but is socially meaningless"

operasjoner og at mange ønsker å havne i strid, ligger det ikke da implisitt i deres forståelse at de også ønsker å drepe noen? Svarene på spørsmålet er neppe så entydige at problematikken bør avvises. I Task Uniten registrerte jeg likevel ikke noen som antydte at det kunne vært spennende, men dersom man tar utgangspunkt i praten blant soldatene etter stridskontakter, kan inntrykket nyanseres. Ofte var det da en veldig klar bevissthet innad i laget eller troppen om hvem som har drept og eventuelt hvor mange⁹². Dette kan tyde på at det å drepe spiller en større rolle enn hva det i første omgang gis uttrykk for. Imidlertid var det de som ikke påviselig hadde drept noen, som pratet ivrigst om å skyte i strid. Flere av de som hadde tatt liv, snakket lite høylydt om det i etterkant.

Maktbruk i militær sammenheng har i stor grad vært utøverfokuset. Fokus har vært på soldaten både før, under og etter striden. En av de akademiske premissleverandørene i norsk sammenheng har vært den amerikanske militærpsykologen Dave Grossman⁹³. Han hevder at mennesker flest har en motvilje mot å drepe noen av sin egen art. Denne motviljen tiltar desto nærmere fienden er⁹⁴. For at soldater skal være dyktige i striden, er de nødt til å trene så realistisk som mulig. Dessuten øker effektiviteten dersom avdelingssjefene har stor autoritet, gruppesamholdet er sterkt, offeret har relevans og den emosjonelle distansen ikke blir for liten⁹⁵. I Task Uniten oppsettingsperiode ble det fokusert på alle disse faktorene i treningen, men i hvilken grad det var utslag av avdelingskulturen eller en bevisst refleksjon varierte nok noe blant de ulike sjefene.

På den ene siden er avdelingen forpliktet på krigens folkerett og de etiske krav om å ikke dehumanisere fienden. På den andre siden vil det komplisere avdelingens evne til strid dersom soldatene skaper seg *for* følelsesladete forestillinger om fienden og deres familier. Det som framfor alt skaper emosjonell avstand for Task Uniten i forhold til afghanske opprørere er den kulturelle og moralske distansen⁹⁶. Det afghanske hverdagsliv er fortsatt preget av førmoderne strukturer. Kjønnssrollene er annerledes og religionens preg på

---

⁹² På lignende vis var de fleste opptatt av hvor mange kulehull eller treff som kunne telles på vognene.

⁹³ Grossman 1995. Deler av boken er obligatorisk pensum på alle de tre krigsskolene og den blir ellers brukt aktivt av offiserer innenfor de profesjonelle avdelingene i Hæren.

⁹⁴ Grossman 1995: 97-98 skiller grovt mellom seks nivåer av avstand: Maximum and Long Range (fly og artilleri), Mid- and Hand-Grenade Range (kanon, gevær, pistol og granat), Close Range (en mot en), Edged-Weapons Range (kniv og bajonett), Hand-to-Hand-Combat Range (ubevæpnet kamp) og Sexual Range.

⁹⁵ Grossman 1995: 139-192

⁹⁶ Grossman 1995: 156-170 nevner også sosial og mekanisk distanse. Med sistnevnte begrep menes den avstand som oppstår fordi man ikke iaktar fienden med det blotte øye, men med ulike former for optiske instrumenter.

kulturen er omfattende. Selvsagt finnes det mange fellesnevner mellom nordmenn og afghanere, men slik jeg har observert det, er disse for få til at soldatene i Task Uniten evnet eller ønsket å identifisere seg med afghanerne i nevneverdig grad. Den manglende identifisering med både folkene og fienden synes å gjøre det lettere å utføre operasjoner hvor man må drepe opprørere⁹⁷.

Den britiske antropologen David Riches hevder at strid om legitimitet er en av fire elementære egenskaper ved vold som har gyldighet på tvers av kulturer⁹⁸. I den dynamiske trekanten mellom utøver, offer og vitne vil det nesten uten unntak være ulike oppfatninger om voldsbrukens legitimitet. Både utøver og offer ønsker å overbevise vitnet om at volden er henholdsvis legitim eller illegitim. Legitimiteten (og legaliteten) er da det som skiller drapene soldatene i Task Uniten utfører fra de som for øvrig begås i det sivile samfunnet. Imidlertid er legitimiteten noe som til stadighet vil være gjenstand for debatt både innad i organisasjonen og utad i samfunnet⁹⁹.

7. Stridskontaktens mytologier¹⁰⁰

Rollene til soldatene i Task Uniten kan kontrasteres mot den mytologiske analysen som Roland Barthes gir av fribryting i sin bok "Mytologier"¹⁰¹. Han hevder der at fribrytingen framstår som et skuespill uten måtehold. Til forskjell fra boksing, så kan fribrytingen ikke betraktes som en kamp om poeng eller en seier, men bør forstås som et avtalt spill. Det er ikke kampens utfall som betyr noe, men det enkelte øyeblikk og dets iboende estetikk.

Å trekke analogi mellom en fribryters forestilling og Task Unit-soldatene i nord-vest-Afghanistan har sine begrensninger, men forstått som en tvetydig allegori kan den belyse en rekke betydningsfulle elementer.

---

⁹⁷ Under andre verdenskrig hadde amerikanske soldater større motstand mot å drepe tyskere enn japanere. Dette skyldtes både en moralsk distanse (japan angrep først) og en kulturell distanse i form av japansk kultur og språk hadde avgjort færre likhetstrekk sammenlignet med den tyske.

⁹⁸ Krohn-Hansen 1993: 55-56. De andre tre er at vold a) er svært synlig for sansene, b) i utgangspunktet krever lite spesialisert utstyr og c) medfører "minimal diskrepans i grunnleggende forståelse blant de ulike involverte".

⁹⁹ Schröder og Schmidt 2001: 8: "...the notion of legitimate violence is highly contestable even among members of the society".

¹⁰⁰ Se også Barthes 1975: 165-212 for en generell og omfattende innføring i myter. I forhold til det tradisjonelle mytebegrepet som omhandler forholdet til og mellom gudene, så handler Barthes sin tilnærming ikke om religion, men om ubevisste forestillinger og normer som er en (skjult) del av hverdagens faste mønstre. For en god tekst om krigens myter, se Brunstad 2005.

¹⁰¹ Barthes 1975: 13-22

Som tidligere nevnt har det norske forsvaret gjennom de siste tiår omdannet seg fra å være et omfattende invasjonforsvar til å bli et moderne utrustet innsatsforsvar. Under den kalde krigen, var det utelukkende kampens utfall som hadde noen betydning. Hvordan den sovjetrussiske overmakten skulle bli forhindret var egentlig av underordnet karakter, så lenge de allierte rakk å komme oss til unnsetning. Tilnærmet som i en boksekamp så handlet teknikk og taktikk om hva som bidro til å svekke fiendens kampkraft. Disse momentene gjenfinnes også i stridighetene som utkjempes mot opprørerne i Afghanistan, men de kan ikke betraktes som eksistensielle på tilsvarende måte. Riktignok er det ingen tvil om at den enkelte kamphandling kan oppleves som livstruende for soldatene i Task Uniten i øyeblikket, men etter endt dyst får den ingen umiddelbare følger for verken nasjonen, avdelingen eller den enkelte soldat. Vel å merke dersom det forløper uten skadde eller drepte, slik det oftest gjør. Kampen er derfor noe som foregår i øyeblikket; den eksistensielle dimensjonen ledsages av krigens bisarre estetikk. Der hvor bokseren etter endt dyst er en slagen mann, så kan både fribryteren og den moderne norske krigeren la livet fortsette sin gang og forberede seg på neste forestilling eller neste oppdrag.

Dette står i kontrast til den afghanske opprøreren som i større grad kjemper for noe han tror på, enten det er verdier han føler seg forpliktet av eller håpet om en materielt bedre framtid. Kampen i nord-vest-Afghanistan kan slik sett sees på som en kamp som utspiller seg etter forskjellige regler; opprørerne deltar i en boksekamp, de norske soldatene og Task Uniten kjemper som fribrytere i et forutsigbart skuespill.

På engelsk så er "theater" eller "theater of war" et begrep som ofte brukes av fagmilitære for å beskrive området hvor en krig eller krigshandlinger finner sted. Men også i mytologisk forstand så kan misjonsområdet, i vårt tilfelle Afghanistan, forstås som et teater¹⁰². Som et fysisk teater med de scener, kulisser og rekvisitter som er nødvendig for at kampsoldatenes skuespill skal finne sted.

Forutsetningene for at de ønsker å spille skuespill i et teater med disse kulissene er flere: a) Opprørerne regnes som en respektabel fiende. Ikke primært fordi de betraktes som ridderlige, men fordi de yter en motstand som er tung nok til at deres egen innsats blir

---

¹⁰² Den kanskje mest kjente militærhistorikeren og teoretikeren i dag, Martin van Creveld, sammenligner også krigen med teateret: "War, in short, is grand theater" (Her sitert etter Brunstad 2005: 17). Noen kobling til Barthes har han derimot ikke.

respektabel¹⁰³. Fienden besitter erfaring fra geriljakrig gjennom flere tiår mot ulike motstandere. b) Sannsynligheten for å havne i strid betraktes som relativt stor. Samtidig så er risikoen for å bli såret eller drept relativt liten. Isolert sett kan dette selvfølgelig betviles, men sammenlignet med andre kriger eller andre lands krigsinnsats så er det dekning for å hevde dette. c) Landskapet og operasjonsområdet er lite bevokst og relativt oversiktlig. Dette medfører en redusert stressfaktor i forhold til hva som ellers er vanlig i geriljakriger. Mot dette kan det selvfølgelig innvendes at veibombene utgjør en markant og uberegnelig trussel, men disse finnes også i andre lands misjonsområder som er tettere bevokst. d) Den militære teknologien som benyttes er overlegen i forhold til fienden. Under mange operasjoner brukte derfor Task Uniten stormpanservognen CV 90 til å beskytte motstanderen fra avstander hvor de ikke selv kunne bli skutt på¹⁰⁴. Likeså kunne de tilkalle luftstøtte i form av flybomber eller helikopterevakuering.

Den store forskjellen mellom en boksekamp og fribryterkamp er rollen som publikum spiller. I den første er de tilskuere, i den andre er de på sitt vis også deltakere. Både bokseren og fribryteren langer ut mot et objekt – motstanderen, men for fribryteren så er de også rettet mot et publikum som får rollen som et indirekte objekt. Det er de som er hensikten med handlingen¹⁰⁵. Da Task Uniten utførte sine oppdrag på den norske scenen i krigsteateret, så var det tilnærmet uten annet publikum enn egen avdeling og den militære organisasjonen. Som avdeling var det derfor ikke alltid like innlysende hva som skjedde backstage og hva som skjedde frontstage¹⁰⁶. En konsekvens av dette var at friheten til å tolke sine roller som kampsoldater var relativt stor. Sett i lys av den omfattende debatten om krigerkultur i 2010, kan det hevdes at kampavdelingene i Forsvaret lenge var så opptatt med framføringen av egne roller at de ikke merket at publikum – i form av media og offentligheten – ganske så brått hadde fylt alle tilskuerplassene i salen.

---

¹⁰³ Et lignende perspektiv gjenfinnes i Bourdieu sin artikkel om skam og ære i Kabyliya: "To issue a challenge to someone is to acknowledge his manliness" (Bourdieu 1966)

¹⁰⁴ Blant fotsoldatene i avdelingen var det også enkelte som ga uttrykk for at avstandsbeskytningen med CV 90 opplevdes som passiviserende og kjedelig. Disse ønsket at stridskontaktene i større grad skulle foregå på nærmere hold.

¹⁰⁵ Det er nesten merksnodig at Barthes ikke har knyttet analysen sin opp mot disse aller enkleste former for grammatiske termer. Særlig siden han seinere i boka benytter seg av relativt innfløkte semiologiske begreper.

¹⁰⁶ Et dikotomisk begrepspar benyttet av Erving Goffman for å vise ulike måter å presentere seg selv på. På frontstage søker man å oppføre seg i henhold til gitte roller eller konvensjoner. Når man er backstage er rolleforventningen mindre og omgangsformen mer uformell. Se Goffman 1992

Oppsummert kan det synes som om teateret og kullissene i Nord-Afghanistan utgjør tilnærmet den perfekte kombinasjon for kampsoldater som ønsker å bekrefte seg selv. Hvis risikoen hadde vært enda mindre, ville ikke erfaringen gitt like mye troverdighet. Det relativt begrensede antall norske soldater som har blitt drept, er sånn sett en nødvendig faktor for at skuespillet skal ha nerve og tilstrekkelig spenning.

8. Krigerkultur

8.1 Faktisk fenomen

Da boken "Krigerkultur i en fredsnasjon" utkom i 2009 kunne ikke forfatterne fastslå sikkert hvorvidt krigerkultur eksisterte som et faktisk eller som et språklig fenomen. Dette skyldtes at det den gang ikke forelå tilstrekkelige empiriske undersøkelser å ta utgangspunkt i. Dette fortoner seg annerledes nå. Det har riktignok ikke blitt skrevet flere akademiske oppgaver om problematikken, men gjennom tallrike oppslag i media har begrepet krigerkultur blitt et uttrykk som har festet seg i offentligheten.

En solid empirisk dekning kom dessuten i 2011 med boken "Brødre i blodet" som er skrevet av tidligere lagfører og fenrik Emil Johansen som tjenestegjorde i Telemark Bataljon fra 2006 til 2011¹⁰⁷. Boken vier tematikken "krigerkultur" stor oppmerksomhet og forsøker å forklare hvorfor en slik kultur er nødvendig for å overleve i kamp mot en fiende i et fremmed land langt hjemmefra. Etter min dømmekraft skiller boken seg positivt ut sammenlignet med andre utgivelser om norske soldater i Afghanistan.¹⁰⁸

I hvilken grad er begrepet "krigerkultur" en treffende betegnelse på miljøet i Task Uniten? Etter min mening er det store likhetstrekk mellom kulturen i Telemark Bataljon og kulturen i den bataljonen som Task Uniten ble oppsatt fra. Grunnleggende dyder som evne til kamp, vilje til å vinne, utholdenhet og mot gjenfinnes begge steder. Denne oppgavens undersøkelser om identitet, skam, kjønn, vold, og kjedsomhet tror jeg også kan være relevante for å forstå deler av kulturen i Telemark Bataljon.

---

¹⁰⁷ Johansen 2011

¹⁰⁸ Jeg tenker da særlig på de delvis tendensiøse bøkene "Norges hemmelige krigere" (om spesialsoldater) og "Ett skudd. En død" (om skarpskyttere) skrevet av VG-journalisten Tom Bakkeli.

En avgjørende forskjell er imidlertid at selv om soldatene i Task Uniten dyrket mange av dydene som forbindes med krigerkulturen, så omtalte de sjelden sin egen avdelingskultur eksplisitt som en krigerkultur. Dette har trolig sammenheng med at stammen som utgjorde Task Uniten, var soldater som hadde vervet seg etter å ha gjennomført verneplikten året i forveien. Dessuten var det få av befalet som hadde vært ute i internasjonale operasjoner tidligere. Kombinasjonen av dette bidro trolig til at opplevelsen av å ha en profesjonsidentitet var svakere enn om man sammenligner med Telemark Bataljon eller andre profesjonelle avdelinger i Forsvaret.

8.2 Moral og kampmoral

I tradisjonen etter den prussiske militærteoretikeren Carl von Clausewitz, defineres krig som en kamp mellom viljer. En utledet konsekvens av det er at det viktigste ikke er å påføre fienden dødbringende tap, men å knekke hans kampvilje, slik at overgivelse framstår som mer attraktivt enn fortsatt å kjempe. Dette gjelder både på strategisk nivå og på det stridstekniske nivået hvor Task Uniten befinner seg¹⁰⁹.

Når så tidligere forsvarssjef Sverre Diesen relanserte begrepet krigerkultur høsten 2008, argumenterer han nettopp for at denne er nødvendig for å gi soldatene den kompromissløse viljen som trengs for å løse oppdragene og vinne striden¹¹⁰. Han påstår at de opphøyde idealene om frihet, selvstendighet og nasjonskamp ikke lenger framstår som tilstrekkelig motivasjonsgrunner for soldater som tjenestegjør i internasjonale operasjoner. Derfor hevder han at stridsmoralen istedenfor bør forankres i avdelingskulturen, siden det primært er lojaliteten til kameratene som gir den enkelte soldat vilje til å kjempe med livet som innsats og å prioritere oppdragsløsningen framfor alt annet.

Mens Sverre Diesen argumenterer for en krigerkultur fordi den høyner stridsevnen, så hevder Shannon French at den i tillegg bidrar til å skape økt moralsk bevissthet blant soldatene¹¹¹. Dette begrunner hun med at krigerkulturen står i en historisk tradisjon hvor

---

¹⁰⁹ Operasjoner i Forsvaret foregår på ulike nivåer: Strategisk nivå (politisk og militært), operasjonelt nivå (fellesoperativt hovedkvarter), taktisk nivå (divisjon og brigade) og stridsteknisk nivå (bataljon og lavere). I operasjoner i Afghanistan kan det være kortere vei mellom de ulike nivåene, enn om man sammenligner med mer konvensjonelle kriger.

¹¹⁰ Diesen 2008

¹¹¹ French 2003a og French 2003b

krigeren ikke handler på egen hånd, men kjemper ut fra bestemte årsaker, på bestemte måter og i bestemte situasjoner. Dessuten har krigeren sin egen ære å ivareta.

Selv om det er mange likhetstrekk kan som nevnt ikke kulturen i Task Uniten betegnes som en klart uttrykt krigerkultur. Dens avdelingsbyggende elementer, som kamprop og symbolbruk¹¹², hadde slik jeg observerte det to hensikter som begge handlet om samhold. Den ene forståelsen handlet om å bygge et avdelingsfellesskap for dets eget skyld. Skape felles referanser som kan bidra til tilhørighet. Den andre tolkningen handlet om, som Sverre Diesen forfekter, å skape en kampvilje som kunne bidra til at alle de unge og relativt urutinerte soldatene kom helskinnet hjem. I heller liten grad virket det som om avdelingskulturen bygde på en moralsk kodeks som var mer spisset eller omfattende enn øvrige norske militære avdelinger. Dette kan ha sammenheng med at mange av soldatene var unge og at det blant disse handlet mer om å unngå skam enn om å vinne ære.

Offiseren Palle Ydstebø er imidlertid skeptisk til det han betegner som en ureflektert bruk av begrepene krig og krigerkultur¹¹³. Han hevder at forståelsen av krigerkultur opp gjennom historien er mer sammensatt enn hva French gir inntrykk av og at begrepet, i alle fall på norsk, gir relativt tvetydige assosiasjoner i offentligheten. Derneft er han kritisk til at krigerkulturens moralske forankring i for stor grad knyttes opp mot avdelingens egendefinerte verdier og ikke mot det samfunnet som makten utgår fra. Det kan synes som om krigerens egeninteresse i krigen er det sentrale. Ydstebø foretrekker derfor å bruke begrepet "soldat" istedenfor "kriger".

8.3 Fellesskap og resiprositet

Etter min oppfatning oppstår ikke krigerkultur bare som en funksjon av behovet for moral eller kammoral. Minst like viktig synes behovet for fellesskap å være. Skal et fellesskap gi mening for en gruppe, må det også gjenspeile de særegenhetene som karakteriserer den. Derfor oppstår det forskjellige kulturer og fellesskap på ulike nivåer i den militære organisasjonen. Inntil for få år siden var soldatbegrepet samlende for de fleste som jobbet i forsvaret, men etter hvert som operasjonserfaringen har økt og oppdragene har blitt

---

¹¹² Opprinnelig hadde jeg tenkt å gi en utførlig semiotisk analyse av avdelingens symbolbruk, ved hjelp av tegnteoriene til Ferdinand de Saussure (signifikant og signifikat) og Charles Sanders Peirce (ikon, indeks og symbol). Dette ville vært relevant for den øvrige analysen, men av hensyn til oppgavens lengde og helhet har jeg valgt å utelate dette.

¹¹³ Ydstebø 2009

farligere, har behovet for nye kulturer og subkulturer oppstått. Dette har medført en økt kulturell spenning mellom både samfunnet og forsvaret og mellom de ulike avdelingene innad i forsvaret. Det er dette som blir betegnet som henholdsvis den ytre og den indre spenningen¹¹⁴.

Kulturen i Task Uniten hadde sitt særpreg, men slik jeg oppfattet den, var ikke dette så sterkt at jeg vil definere det som en egen subkultur. Imidlertid synes flere av de kategoriene som Kjell Rune Forsjord bruker i sin analyse av Telemark Bataljon å være relevante¹¹⁵. *Det primære fellesskapene* er laget, troppen, Task Uniten og de enhetene som den har direkte samarbeid med ute på operasjoner. *Det sekundære fellesskapet* er PRT'en eller den bataljonen som de tilhører hjemme i Norge. I tillegg oppstår det uformelle, sosiale fellesskap på tvers av avdelingene, f.eks. i tilknytning til øltimen eller quizen i baren. Svakheten med disse analysebegrepene er at de i for stor grad gjenspeiler de taksonomiske nivåene i organisasjonen. Det som bestemmer om man er innenfor eller utenfor i en kampkultur eller en krigerkultur er ikke nødvendigvis i hvilken avdeling man tjenestegjør, men om man blir tilskrevet operativitet av de andre på laget og i troppen. Ole Magnus Totland hevder derfor at man må skille mellom *de formelle og de uformelle fellesskapene*¹¹⁶. De formelle fellesskapene er bygd opp rundt grad, stilling og organisasjon, mens de uformelle fellesskapene forvaltes av vervede og befalet nederst i organisasjonen. I Task Uniten var imidlertid ikke de vervede soldatene erfarne nok til at det kan sies å ha et distinkt uformelt fellesskap, selv om man kunne observere visse tendenser til det.

Den ytre spenningen fins ikke bare mellom samfunnet og forsvaret, men lar seg også gjenkjenne som en direkte spenning mellom samfunnet og kampavdelingene/krigerkulturen. Marcel Mauss sine teorier om gaveutveksling kan bidra til å belyse dette¹¹⁷. Med *gave* så mener han ikke bare gjenstander, men også tjenester, selskaplighet eller høflighet. Når man overrekker eller yter noen av disse, hevder Mauss at det alltid følger en forpliktelse om å gi noe tilbake. Dersom man ikke gjør det, så signaliserer man derimot et ønske om å ikke inngå i et gjensidig forpliktende fellesskap.

---

¹¹⁴ Edström, Lunde og Matlary 2009: 37

¹¹⁵ Forsjord 2009: 24-40

¹¹⁶ Totland 2009: 53-59

¹¹⁷ Mauss 1995

Spillereglene i det regulerte arbeidslivet følger i hovedsak en *balansert resiprositet*, som innebærer at gavene i form av jobb og lønn utveksles i henhold til inngåtte avtaler. Det spesielle med yrket som kampsoldat er at man utfører operasjoner med en viss potensiell fare for å miste eget liv. Med dette gir man samfunnet, staten og politikerne en gave som ikke kan gjengjeldes innenfor de normale rammene i arbeidslivet. Derfor ønsker soldatene i Task Uniten å få gjenytelse i form av autonomi, anerkjennelse og – kanskje viktigst av alt – tilstrekkelig utstyr. Denne typen utveksling kan defineres som generell resiprositet. Framveksten av krigerkultur i Norge kan ut fra et slikt perspektiv betegnes som en tilranet autonomi som har oppstått som følge av det de opplever som utilstrekkelig støtte og anerkjennelse fra politikerne og offentligheten.

9. Sammenfatning

Denne oppgavens problemstilling har vært å finne ut hva som kjennetegner kultur og identitet blant soldatene i Task Uniten. Den brukte metoden for å undersøke dette har vært det jeg betegner som antropologisk refleksjon rundt egenopplevd empiri. Gjennom analyse og drøfting forsøker jeg å vise hvorfor mange av soldatene ønsket å komme i en større stridskontakt, som kanskje lignet på den de faktisk havnet i ved Tutak, øst i Ghowrmach.

Den hyppigste forklaringen på framveksten av en mer selvbevisst kultur i kampavdelingene har vært å vise til de endrete kravene i felt og i strid¹¹⁸. Etter min oppfatning framstår en slik tilnærming som for funksjonalistisk og dermed lite bevisst på at de meningsgivende aspektene for soldatene i Task Uniten kan være både mange og sammensatte. I tilknytning til Spradley og Geertz sine teorier om mening og forståelse viser jeg at rollen som soldat ikke bare defineres av fienden man ønsker å bekjempe, men vel så mye av hvem man selv ønsker å være i samvær med soldatkolleger.

Identitetene til soldatene i Task Uniten er sammensatte og blir til i et dynamisk samspill med andre soldater og avdelinger. Normalt inngår soldatene i forskjellige relasjoner tilknyttet familie, venner og interesser, men fordi man i internasjonale operasjoner er på jobb døgnet rundt, framstår ens egen avdeling som det primære identitetsfellesskapet. Kombinasjonen av økende individualisering og stadig vekslende sikkerhetspolitiske begrunnelser for det

---

¹¹⁸ Som tidligere nevnt er dette en gjennomgående forklaring i Edström, Lunde og Matlary 2009.

militære nærværet i Afghanistan, medfører dessuten at det i større grad er opp til den enkelte soldat å skape mening med eget nærvær, både i avdelingen og i landet.

I førmoderne samfunn handlet skam primært om avvikende atferd i forhold til omgivelsene. I vår tid kan skammen også knyttes opp mot manglende selvrealisering. Begge disse tilnærmingene er relevante for å forstå soldatene i Task Uniten. For det første frykter de å falle gjennom for avdelingens krav om dyktighet i strid. For det andre eksisterte en frykt for at de som kampsoldater ikke skulle få muligheten til å realisere seg selv. Det virket dessuten som det var viktigere å unngå det skamrelaterte enn nødvendigvis å skape sin egen ære.

Det mest iøynefallende med soldatene i Task Uniten er at de alle er menn. Både identiteten og maskuliniteten blir derfor formet i et relativt homogent miljø. Dette bidrar til å skape en kultur med stor grad av trygghet og rom for å vise omsorg. Imidlertid er det grunn til å tro at de kulturelle uttrykksmåtene i avdelingen ville vært annerledes dersom også andre kjønn og legninger hadde vært representert. Maskuliniteten preger også forståelsen av operativitet i en slik grad at disse synes å utgjøre et gjensidig konstituerende begrepspar. En dyktig soldat er ikke bare en mann. For å være mann må du også være dyktig soldat.

Da soldatene i Task Uniten utførte flere operasjoner etter hverandre uten at de havnet i stridskontakt, satte flere ord på at de opplevde det som meningsløst. Den situasjonsbestemte kjedsomheten hadde sklidd over i den metthetsbestemte kjedsomheten og en viss frustrasjon begynte å bre seg. Det at det ikke skjedde noe eller at det skjedde for lite truet både behovet for selvrealisering og utøvelse av operativitet. Ettersom antall stridskontakter tiltok, synes imidlertid kjedsomheten for flere av soldatene å være en kjærkommen avlastning mellom slagene.

Etter den store stridskontakten i Tutak var det en euforisk stemning innad i avdelingen. Alle overlevde, de fleste ble beskytt, mange måtte skyte tilbake og historiene var mange. Ved hjelp av Barthes sin mytologiske analyse av kampsport, har jeg forsøkt å vise at striden kan være mer forutsigbar enn den i første omgang ser ut til å være. Et åpenbart paradoks er imidlertid at militær maktbruk innenfor en norsk kontekst i liten grad har vært analysert ut fra voldsbegrepet. Etter min mening bør det utforskes ytterligere hvorvidt en soldats stridslyst også kan innbefatte et ønske om å drepe.

Både i litteraturgjennomgangen og i det påfølgende kulturkapitlet redegjorde og drøftet jeg ulike forståelser av krigerkulturbegrepet. I selve analysen har jeg imidlertid vært bevisst på å ikke knytte Task Uniten opp mot denne merkelappen. Det er mange likhetstrekk mellom kulturen i avdelingen og det som jeg innledningsvis definerte som krigerkultur. Den største forskjellen handler om hvorvidt soldatene selv betegner sin egen kultur som dette. Selv om krigerbegrepet ble brukt til stadighet, opplevde jeg ikke at avdelingen bygget sin primære identitet rundt dette.

Det viktigste har vært å forstå mer av hvordan det var å være kampsoldat i Task Uniten. Dersom denne oppgaven gjør at noen av disse forstår mer av både seg selv og kulturen i egen avdeling er ambisjonen nådd. Selv har jeg blitt bedre kjent med både Task Uniten, meg selv og samspillet oss i mellom.

10. Litteratur

Andreassen, Birgith og Charlotte E. Ingalls 2009: "Genderperspektivet og norsk militær profesjonsidentitet" i: Edström, Håkan, Nils Terje Lunde og Janne Haaland Matlary (red) 2009: *Krigerkultur i en fredsnasjon. Norsk militærprofesjon i endring*. Oslo: Abstrakt forlag

Archetti, Eduardo 1984: "Om maktens ideologi – en krysskulturell analyse" i A.M.Klausen (red) 1984: *Den norske væremåten*. Oslo: Universitetsforlaget

Barthes, Roland 1975: *Mytologier. Om mytene i den moderne tids hverdag*. Oslo: Gyldendal

Bourdieu, Pierre 1966: "The Sentiment of honour and shame in Kabyle Society" i: Peristany, J.G. 1966: *Honour and Shame. The Values of Mediterranean Society*. Chicago: Chicago University Press, s 191-242

Bourdieu, Pierre 2000: *Maskulin dominans*. Oslo: Pax forlag

Brunborg, Ole Marius 2008: *På sporet av en norsk krigerkultur*. Oslo: Forsvarets Høgskole

Brunstad, Paul Otto 2005: "Krigens dramaturgi – om myter og etikk" i: Lunde, Nils Terje og Mæland, Bård (red) 2005: *Militæretikk*. Trondheim: Tapir forlag

Coker, Christopher 2007: *The Warrior Ethos*. London: Routledge

Dahl, Øyvind 2001: *Møter mellom mennesker. Interkulturell kommunikasjon* Oslo: Gyldendal

Diesen, Sverre 2008: "Den nye krigerkulturen". Kronikk i Aftenposten, 18. des 2008

Dysthe, Olga, Frøydis Hertzberg og Torlaug Løkensgard Hoel 2010: *Skrive for å lære. Skrivning i høyere utdanning*. Oslo: Abstrakt forlag

Edström, Håkan, Nils Terje Lunde og Janne Haaland Matlary (red) 2009: *Krigerkultur i en fredsnasjon. Norsk militærprofesjon i endring* Oslo: Abstrakt forlag

Eriksen, Thomas Hylland 1994: "Identitet" i Eriksen, Thomas Hylland (red): *Flerkulturell forståelse*. Oslo: Aschehoug

Eriksen, Thomas Hylland 2003: *Hva er sosialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget

Eriksen, Thomas Hylland 2007: *Små steder – store spørsmål*. Oslo: Universitetsforlaget

- Forsjord, Kjell Rune 2009:** *Implementering av en profesjonskultur*. Oslo: Forsvarets Høgskole
- French, Shannon E. 2003a:** *The Code of the Warrior*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers
- French, Shannon E. 2003b:** "The Code of the Warrior: Why Warriors need a Code" i: *Pacem* nr 1, 2003
- Frønes, Ivar 2001:** "Skam, skyld og ære i det moderne" i: Wyller, Trygve (red) 2001: *Skam. Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne* Bergen: Fagbokforlaget.
- Førland, Tor Egil 1996:** *Drøft. Lærebok i oppgaveskriving*. Oslo: Gyldendal
- Geertz, Clifford 1973:** *The Interpretation of cultures*. New York: Basic Books
- Goffman, Erving 1976:** *Anstalt og menneske*. Hornbæk: Jørgen Paludan
- Goffman, Erving 1992:** *Vårt rollespill til daglig*. Oslo: Pax forlag
- Grossman, Dave 1995:** *On Killing. The psychological Cost of learning to kill in War and Society* New York: Back Bay Books
- Huntington, Samuel 1957:** *The Soldier and the State. The Theory and Politics of Sivil-Military Relations*. Cambridge: Harvard University Press.
- Høiback, Harald 2009:** "Med hjelm eller bowlerhatt? Et kritisk lys på Forsvarets eksklusivitet" i: Edström, Håkan, Nils Terje Lunde og Janne Haaland Matlary (red) 2009: *Krigerkultur i en fredsnasjon. Norsk militærprofesjon i endring* Oslo: Abstrakt forlag
- Irgens, Tor Arne 2007:** "Straffen fra det hvilende spanskrøret" i Olsen, Bror og Hogne Øian (red): *Hvorfor skyter de?* Oslo: Cappelen akademisk forlag
- Janowitz, Moriss 1960:** *The Professional Soldier. A Social and Political Portrait*. Glencoe: Free Press of Glencoe.
- Johansen, Emil 2011:** *Brødre i blodet*. Oslo: Kagge forlag
- Krohn-Hansen, Christian 1993:** "En kryss-kulturell tilnærming til vold?" i: *Norsk Antropologisk Tidsskrift* nr 1, 1993, s. 52-64

- Mauss, Marcel 1995:** *Gaven: Utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn.* Oslo: Cappelen
- Melhuus, Marit 2001:** "Hvilken skam uten ære?" Wyller, Trygve (red) 2001: *Skam. Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne* Bergen: Fagbokforlaget.
- Mæland, Bård 2005:** "Møte med det fremmede – tverrkulturelle utfordringer" i Lunde, Nils Terje og Bård Mæland 2005: *Militæretikk.* Trondheim: Tapir forlag
- Mæland, Bård og Brunstad, Paul Otto 2009:** *Enduring Military Boredom. From 1750 to the Present.* London: Palgrave Macmillan
- Maaø, Ole Jørgen 2010:** "En innføring i fagfeltet sivilmilitære relasjoner" i Dyndal, Gjert Lage (red) 2010: *Strategisk ledelse i krise og krig.* Bergen: Fagbokforlaget
- Olsen, Bror 2004:** "Konstituering av selvet i senmoderniteten." Tromsø: Upublisert prøveforelesning
- O'Reilly, Karen 2005:** *Ethnographic Methods.* London: Routledge
- Schaanning, Espen 2000:** *Modernitetens oppløsning. Sentrale skikkelser i etterkrigstidens idéhistorie.* Oslo: Spartacus
- Schröder, Ingo W. og Bettina E. Schmidt 2001:** *Antropology of violence.* Florence: Routledge
- Skårderud, Finn 2001:** "Tapte ansikter. Introduksjon til skampsykologi" i: Wyller, Trygve (red) 2001: *Skam. Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne* Bergen: Fagbokforlaget.
- Spradley, James 1980:** *Participant Observation.* New York: Holt, Rineheart and Winston
- Svendsen, Lars Fr. H 2005:** *Kjedsomhetens filosofi.* Oslo: Universitetsforlaget
- Totland, Ole Magnus 2009:** *Det operative fellesskapet.* Oslo: Universitetet i Oslo
- Wyller, Trygve 2001:** *Skam. Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne.* Bergen: Fagbokforlaget

Ydstebø, Palle 2009: "Kriger eller soldat? Strategiens krav til den militære profesjon" i:
Edström, Håkan, Nils Terje Lunde og Janne Haaland Matlary (red) 2009: *Krigerkultur i en
fredsnasjon. Norsk militærprofesjon i endring* Oslo: Abstrakt forlag